

№5 кыркүйөк
сентябрь 2021 (30)

ZIAT

Редактор бағаны

Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев «Қазақстан жолы - 2050»: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» Жолдауында: «Біз үшін болашағымызға бағдар ететін, ұлтты ұйыстырып, ұлы мақсаттарға жетелейтін идея бар. Ол – Мәңгілік Ел идеясы» деп, халқымызды алда күтіп тұрған асқар асуларды, төтенше маңызды мақсат-міндеттерді атап көрсетіп берген еді. Осы Жолдауда Қазақстан Республикасындағы білім беру мәселесін айрықша атап көрсетіп (Қазақстан жолы – 2050. 4 бағыт. БІЛІМ ЖӘНЕ КӘСІБИ МАШЫҚ - ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ, КАДР ДАЯРЛАУ МЕН ҚАЙТА ДАЯРЛАУДЫҢ НЕГІЗГІ БАҒДАРЫ/Біздің жұмыстарымыздың білім беру саласындағы басымдықтары), бұл салаға жаңашылдық енгізіп, түрліше реформалауды баса айтып көрсеткен.

Кез-келген мемлекеттің болашағы оның білім және ғылым деңгейінің қаншалықты дамуына тікелей байланысты. «Ел болам десең - бесігіңді түзе» деп ұлы Мұхаң айтқандай, осы күні өсіп-жетіліп келе жатқан жас жеткіншектерге, оқушылар мен студенттерге білім берудің соңы тәсілдерін қолданып, олардың қоғамда толық азамат болып қалыптасуына ықпал ете білу керектігі күн тәртібінен түспеген мәселе.

Осы орайда «ZIAT» ғылыми-әдістемелік орталығы» ЖШС 2016 жылдың мамыр айынан бастап шығаратын «ZIAT» ғылыми-әдістемелік журналы білім беру және ғылым кеңістігіндегі инновациялық жаңалықтарды және педагогтар, студенттер, оқушылар мен мектепке дейінгі жастағы бүлдіршіндердің ғылым-танымдық еңбектерін жариялап отырмақ. Журналдың негізгі міндеті: оқушылар, студенттер және ұстаздардың түрлі тақырып бойынша жазған еңбектерін көпшілік назарына ұсыну, мұғалімдерге білікті педагог ретінде қалыптасуға жәрдемдесу, ғылымдағы әр деңгейдің арасында қарым-қатынасты нығайтуға әрекет ету. Журнал мектепке дейінгі мекемелерден бастап жоғары оқу орындарына дейінгі аралықтағы мәселелерді қамтиды.

№5 (30) сентябрь 2021

Құрылтайшы/Учредитель
"ZIAT" Ғылыми-әдістемелік орталығы
Научно-методический центр "ZIAT"

***

"ZIAT" журналы 2016 жылы 25 мамырда
Қазақстан Республикасы Мәдениет және
Ақпарат министрлігінде тіркеліп,
№16000-Ж куәлігі берілген.
Журнал "ZIAT"
зарегистрирован 25 мая 2016г
в министерстве Культуры и информации
Республики Казахстан и выдано
свидетельство №16000-Ж.
ISSN: 2617-1937

***

Журнал Қазақстан Республикасының
мерзімді баспасөз тізіміне енгізілген.
МББ индексі 74926.
Журнал включен в список
периодических изданий
Республики Казахстан.
Индекс ППИ 74926.

***

Шығу жиілігі: Жылына 6 рет шығады
Мақалалар қазақ, орыс, ағылшын
тілдерінде басылады.
Периодичность:
Выходит 6 раз в год,
материалы публикуются на
казахском, русском, английском языках.

***

Адрес редакции:

010000

г.Нур-Султан,
ул. Иманова 50

E-mail:

ziat.journal@mail.ru

Сайт:

www.centeroir.kz

***

Журналды редакциядан
сатып алуға болады.
Жазыламын деушілер
жоғарыдағы мекен-жайға
хабарласа алады.

***

Таралымы/Тираж
1000

Редактор/ редактор:

Сергазина А.К.

Редактор орынбасары/Зам.редактора

Идрисов Б.Ш.

Беттеуші-дизайнер/Дизайн, верстка

Кимашева Г.Е.

Редакциялық алқа/Редакционный совет:

Жұманова Б.Қ. – "ZIAT" ҒӘО-ғы" ЖШС директоры

Урынбасарова Э.А. – п.ғ.д., профессор

Орынбаев А. А. – п.ғ.к.,

ҚР білім беру ісінің құрметті қызметкері,

ҚазҰЖҒА корреспондент-мүшесі

Төрекұлова Д. М. – э.ғ.д., профессор,

ҚазҚЭЖХСУ "Менеджмент" кафедрасының меңгерушісі

Төрекұлова Ә. Н. – PhD докторы,

"ZIAT" ҒӘО-ғы" ЖШС ғылыми қызметкері

Үмбетпаева С. К. – жоғары категориялы ұстаз,
РФ-ның еңбек сіңірген қызметкері, Ресей құрметті ұстазы

Баймағамбет О.А. – педагог-әдіскер

***

Жұманова Б.К. – директор ТОО "НМЦ "ZIAT"

Урунбасарова Э.А – д.п.н., профессор

Орынбаев А. А. – к.п.н.,

Почетный работник образования РК,

член-корреспондент КазНАЕН РК

Турекулова Д.М – д.э.н., профессор,

зав. кафедрой "Менеджмент" КазУЭФимТ

Турекулова А.Н - доктор PhD,

научный сотрудник ТОО "НМЦ "ZIAT"

Үмбетпаева С.К – учитель высшей категории,
Заслуженный работник РФ, Почетный учитель России

Баймағамбет О.А – педагог - методист

МАЗМҰНЫ - СОДЕРЖАНИЕ

Педагогикалық тәжірибе/Педагогический опыт

Бузаева Ж.К. «Берекелі алтын күз!».....	5
Климашева Ю.В. «Художественно-дидактические игры».....	8
Макишева А.А. «Казахская легенда «Чёрный бура Ойлыбай» (по О.Сарсенбаеву). Мелодии родной земли».....	11
Сарсембаева Ш.А. «Золотая осень».....	14

Ғылыми ізденістер/Научное обозрение

Алдабергенов А. Ж., Серикбай А.Е., Мүсірәлі А.Е., Нұрымова Р.Д. «Арал өңірінде күріш зиянкестерінің негізгі түрлері мен биологиялық ерекшеліктері және қорғау шараларын ұйымдастыру».....	18
Арынова Г.И. «Психолого – педагогические условия сенсорного развития детей дошкольного возраста».....	23
Бейсенғалиев Е.Б., Имашев А.Б., Тансыкбаева Г.О. «Қазақстан Республикасындағы көші-қон мәселелерін реттеу».....	26
Құрамыс Ш.Р., Есмұратова К.Г. «Дарынды оқушылармен жұмыс ұйымдастыру ерекшеліктері».....	29
Сайфуллақызы А. «Патриотическое воспитание как важнейшая составляющая в работе краеведческого объединения «Өлкетанушы»».....	32
Салина Н.А. «Пищевая ценность белков».....	36

Құттықтаймыз!

Құрметті Шайхина Бағлан Асылханқызы!

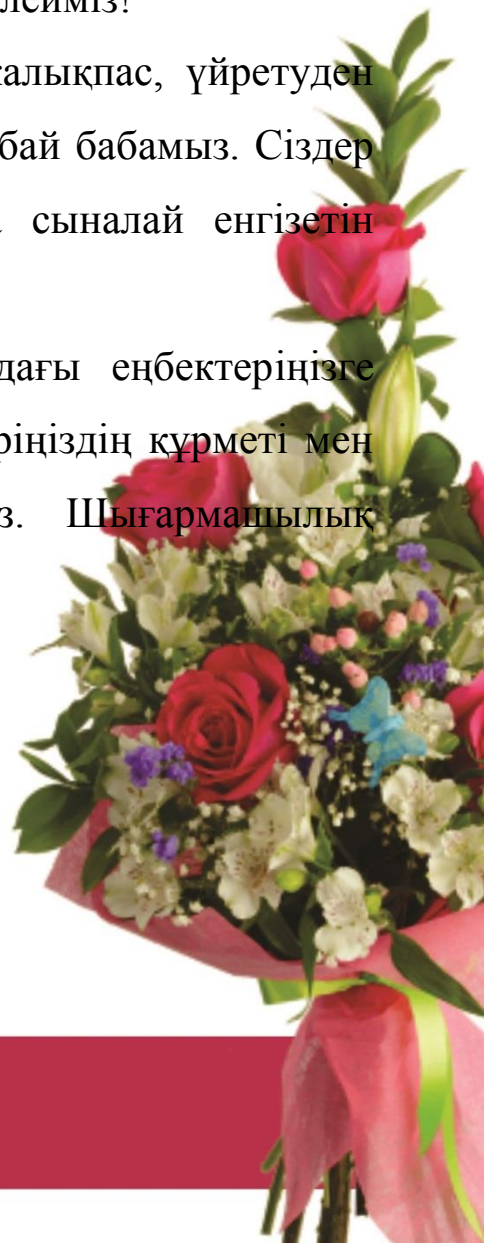

Сіздің төл мерекеңіз 60 жасқа толған мерейтойыңызбен шын жүректен құттықтаймыз!

Сізді мерейтойыңызбен құттықтай отырып, Өзіңізге зор денсаулық, ұзақ ғұмыр, жаңа шығармашылық табыстар, отбасыңызға амандық тілейміз!

«Ұстаздық еткен жалықпас, үйретуден балаға» — деген ұлы Абай бабамыз. Сіздер жас ұрпақтың санасына сыналай енгізетін тәлім-тәрбие, үлгі-өнеге өлшеусіз.

Жас ұрпақты оқыту мен тәрбиелеу жолындағы еңбектеріңізге табыс, шығармашылық жетістіктер және шәкірттеріңіздің құрметі мен махаббатына бөленіп жүре беруіңізді тілейміз. Шығармашылық ізденістер, ғылыми жаңалықтарыңыз арта берсін.

Поздравляем!

«Берекелі алтын күз!»

Бузаева Жумагуль Канатбаевна

Маңғыстау облысы, Жаңаөзен қаласы №18 «Мереке» бөбекжайы
МКҚК
тәрбиеші

Музыка залы мерекеге сай безендірілген.

Мақсаты: Балалардың жыл атауларын бір жылда айналып келетінін, күз мезгілі туралы білімдерін тереңдете отырып үйрету.

Дамытушылығы: Балаларға көркем сөздерді айтқызып, ой-өрістерін, сөздік қорларын дамыту.

Тәрбиелігі: Балаларды көпшілік орындарда өздерін мәдинетті ұстай білуге тәрбиелеу

Жүргізуші:

Құрметті қонақтар! Балалар! «Берекелі алтын күз» мерекесіне қош келдіңіздер! Ел байлығын арттырған берекелі де, мерекелі күз мерекесі құтты болсын! Ендеше «Берекелі алтын күз» атты ертеңгілігімізді бастаймыз.

Қуандырып біздерді
Мерекелі күз келді.
Кел жемісті алтын күз,
Кемелденсін ел енді.

1. Раяна:

Күздің қазан айында,
Алма, алмұрт піседі.
Жапырақтар сарғайып,
Сыбдыр-сыбдыр етеді.

2. Нурислам:

Ән салындар күліндер,
Жайнап гүлдей жүріңдер.
Күздің тойын тойлайық,
Би билейік ойнайық.

3. Дария:

Алтын, сары, қызыл көк,
Алуан, алуан жапырақ.
Күзгі бақта күлімдеп,
Көз тартады атырап.

4. Айзада:

Көбейді құт береке,
Астық толы қамбамыз.
Құтты болсын мереке,
Алтын күзді тойлаймыз.

5. Нұрсая:

Алтын, сары, қызыл көк,
Алуан, алуан жапырақ.
Ағаштардан жамырап,
Ұшты кенет жапырақ.

6. Ясмина

Сап-сары маңай,
Сап-сары тоғай.
Соңғы әнін айтып
Құс кетті қайтып.

-Күз ханшайымын ортаға шақырамын.
Музыка ойналып, Күз ханшайымы да келеді.

Жүргізуші: - Міне, балалар Күз ханшайымы да келді.

Балалар: - Сәлеметсіз бе?

Күз ханшайымы:

Уа халайық, дархан далам армысың
Табиғатым жаны жайсаң тал мүсін.
Ханшайымы күздің бүгін келіп тұр,
Алмақ болып бар халқымның алғысын

Жүргізуші: - Қош келдің Күз ханшайымы! Төрлет.

Күз ханшайымы: Балалар мен құр алақан келген жоқпын өзімнің жемістерімен көкөністерімді ала келдім.

Жүргізуші:-Күз ханшайымы бірге күз мезгілінің ерекшеліктерін есімізге түсірейікші.

Балалар: - Күн суытады, жаңбыр жиі жауады.
Құстар жиі жаққа ұшып кетеді.

Жүргізуші: - Күз мезгілінде неше ай бар?

Балалар: -3 ай, Қыркүйек, Қазан, Қараша

Балалар енді біз күз ханшайымына «**Листопад**» биін билеп берейік.

Би «Листопад»

7. Аян

Қарашы күз келді,күз келді
Жапырақ жауыпты іздерді
Құс біткен керуен тізеді
Қара бұлт қабағын түйеді

8. Сабыржан

Алақай!Алақай!
Шаттанды балақай!
Күз түсті,дән пісті,
Айтамыз алғысты.

Жүргізуші: -Ендеше «**Күз мезгілі тамаша!**» атты әнді орындаймыз
Би: «Радуга»

Жүргізуші: - Ой Күз ханшайымы қандай керемет,ал енді сізде балаларымыздың өнерлерін тамашалаңыз.

9. Нұрай:

Күзім-ау,күзім-ау
Мінезің бұзық-ау
Жаңбырың сіркіреп,
Жауғаның қызық-ау.

14. Еркебұлан:

Көрініп еліме,
Күндері мереке.
Келді ғой жеріме
Күз дейтін мереке.

10. Нұрбек:

Ақтарады мырза күз
Уылжыған жемісті.
Күзге біз де ризамыз
Аянбаған ел үшін.

11. Мақсат:

Сап-сары ғып даланы,
Бояпты ғой күз деген.
Құстар қанат қағады,
Қоштасқандай бізбенен.

12. Ақжарқын:

Жайдары күз, жомарт күз,
Аяулы күз, алтын күз.
Дәнге толы кең далам,
Дариядай шалқып жүр.

13. Асыл:

Жетті желмен асыл күз,
Жеміс жинау салтымыз.
Жиып-теріп болған соң,
Той жасайды халқымыз.

Жүргізуші: «Күз жомарт!» әнін орындаймыз.

Енді біздің Нұрсая қызымыз өз өнерін көрсетеді.

«Көркем гимнастика»

Күз ханшайымы:

Берекелі бақ-дәулет
Арта түссін тойланып,
Сау болыңдар, балалар
Келгенше жыл айланып.

Осы кезде әуен ойналады, Күз ханшайымы қоштасып кетеді.

Балалар: Қош бол Күз ханшайымы!

15. Жүсіп:

Берекесін сыйлауға
Өлкемізге күз келді.
Жемістерін жинауға
Шақырады біздерді.

16. Алихан:

Күзде дала жаурайды,
Көкте бұлттар аунайды.
Бұтағынан үзіліп
Жапырақтар саулайды.

17. Ақнұр:

Күн суытып
Жапырақтар түседі.
Астық жеміс жиылды,
Қамбамызға құйылды.

Жүргізуші: Күздің кереметі, байлығы өте көп. Күзде біздің дастарханымыз дәнді дақылдаға, көкөністерге, жеміс-жидектерге толы болады, бірақ осы байлыққа жету үшін көп еңбек ету керек. Міне балалар осымен «Алтын күз» атты ертеңгілігіміз аяқталды. Сіздерді күз мерекесімен құттықтаймын, әр отбасыға бақыт-береке тілеймін.

«Художественно-дидактические игры»

Климашева Юлия Витальевна

КТКП «Ясли-сад №8 отдела образования города Костаная»

Управления образования акимата Костанайской области

Воспитатель

Аннотация: Методическое пособие содержит художественно-дидактические игры, направленные на эстетические развития детей дошкольного возраста. Данное методическое пособие имеет большую педагогическую значимость в эстетическом развитии детей дошкольного возраста. Он может быть использован педагогами дошкольной образовательной организации и студентами педагогических колледжей в своей профессиональной практике и родителями

Игры по цветоведению

1. «Тёплый – холодный»

Цель. Учить различать тёплые и холодные

Ход: Задание два листа, в середине одного круг красного цвета (тёплый), в середине другого круг синего цвета (холодный). Детям предлагаются разложить карточки – картинки, которые соответствуют цвету круга на листах.

2.«Подбери наряд»

Цель. Учить различать тёплые и холодные тона, формировать умение подбирать наряд для сказочных персонажей, развивать творческое воображение, чувство вкуса, речь.

Материал. Куклы; Снежная Королева. Огневашка –Поскакушка набор нарядов в определённой гамме.

Задание. Рассмотреть таблицы холодных и тёплых тонов.

Кому подходит наряд из холодных тканей и каких?

Кому можно сшить наряд из тёплых тонов?

Какой наряд подходит для Снежной Королевы. Нарядите куколку.

Что случится, если мы перепутаем наряд?

Варианты вопросов можно менять.

3.«Подбери цвет сказочным героям»

Цель: учить выбирать цветовую гамму для отображения понятий добро и зло. Развивать творчество и фантазию.

Материал. Силуэты сказочных противоположных персонажей. (Баба Яга и

Василиса. Квадраты и треугольники из цветной бумаги различной цветовой гаммы.

Задание. Разложить в разные стороны: для Бабы Яги квадраты, Василисы треугольники. Выбирая определённую цветовую гамму, учитывая характер того или иного персонажа.

Баба Яга. Какая она? Во что одета? Где живет? Чем занимается?

Игры жанры живописи

1. «Подбери слово»

Цель. развивать умение подбирать нужные слова к картине

Материал. репродукция какой-либо картины.

Описание игры. Часто бывает, что картина очень нравится, а рассказать о ней трудно, трудно подобрать нужные слова. Воспитатель называет 2-3 слова, а дети выбирают из них одно, наиболее подходящее к этой картине, и объясняют свой выбор.

Например. картина И.Машкова «Снедь московская. Хлебы»

Звучная – звонкая – тихая

Звучная. Здесь очень яркие, звучные краски. Их голос не звонкий, хоть и громкий. Скорее он густой, как аромат всех этих хлебов.

Просторная – тесная

Тесная. Здесь изображено так много предметов. Конечно, им тесно.

Радостная – унылая

Радостная. Здесь изобилие! И вся эта снедь такая красивая, нарядная, будто на празднике, будто хвастаются булки и хлебы друг перед другом, кто из них лучше.

2. «Составь натюрморт»

Цель. закрепить знания о жанре натюрморта, научить составлять композицию по собственному замыслу, по заданному сюжету (праздничный, с фруктами и цветами, с посудой и овощами и т.д.)

Материал. разнообразные картинки с изображением цветов, посуды, овощей, фруктов, ягод, грибов или реальные предметы (посуда, ткани, цветы, муляжи фруктов, овощей, декоративные предметы)

Описание игры. воспитатель предлагает детям, составить композицию из предложенных картинок, или составить композицию на столе из реальных предметов, используя для фона различные ткани.

3. «Из чего состоит пейзаж»

Цель. закрепление знаний о жанре пейзажа, его отличительных и составных особенностях и частях.

Материал. разнообразные картинки с изображением элементов живой и неживой природы, предметные и т.д.

Описание игры. воспитатель предлагает детям разнообразные картинки. Дети должны отобрать только те картинки, на которых изображены элементы, присущие жанру пейзажа, обосновывая свой выбор.

4. «Найди недостаток в портрете»

Цель. Закрепление знаний о составных частях лица: лоб, волосы, брови, веки, ресницы, глаза, зрачок, нос, ноздри, щеки, скулы, рот, губы, подбородок.

Материал. 10 карточек с изображением одного лица с разными недостатками.

Описание игры. воспитатель предлагает детям рассмотреть картинку и определить в рисунке недостающие части лица и рассказать, какую функцию они выполняют.

5. «Собери пейзаж»

Цель. Закрепление знаний о составных элементах пейзажа, о признаках времён года, учить составлять композицию по собственному замыслу, по заданному сюжету (осенний, летний, весенний, зимний).

Материал. Цветные изображения деревьев, цветов, трав, грибов и т.д., отражающие сезонные изменения в природе.

Описание игры. детям нужно с помощью цветных изображений составить пейзаж по собственному замыслу или по заданному воспитателем сюжету.

Игры природоведческие

1. «Большой – маленький»

Цель. Развитие умений видеть красоту природы, анализируя природные объекты и выделяя их свойства (по величине). Учить сравнивать изображения.

Задание. Карточки с изображением больших и маленьких предметов (рыбы, цветы, листья и т.д.) игра может напоминать лото: на карточках больших слева – два объекта (большой и маленький, справа – две пустые клетки такого же размера, маленькие карточки с теми же изображениями).

2. «На что похоже?»

Цель. Развитие сенсорных операций, художественно – творческие способности.

Задание. На столе выкладываются несколько овощей и фруктов. Ребёнок называет свойства одного из них, а потом говорит, на что он похож или что на него похоже. Найти.

3.« Вершки – корешки»

Цель. Обогащение сенсорного опыта, обучение анализировать изображение растения, выделяя его части, развивать умения сравнивать, учить составлять изображение из двух частей, образующих единое целое, закреплять названия растений, развивать чувство формы, цвета.

Задание. Сложить карточку из двух частей по принципу «вершки – корешки».

4.«Ягоды, овощи, фрукты»

Цель. Развитие умений анализировать, сравнивать (такой же), учить классифицировать (подбери все овощи, фрукты, ягоды по цвету), выкладывать ряды, состоящие из одинаковых изображений.

5.«Ягоды поспели»

Цель. Сопоставление цвета вряд

Описание игры. Посмотри, как созревала ягодка-малинка: сначала она была почти белая, потом слегка порозовела, и так постепенно поспевала - от светло-розовой до малиновой. Все этапы созревания малины показаны точно по порядку сверху вниз. Этапы созревания сливы перепутаны. Восстанови верный порядок, сравнивая с малиной. Какой слива была сначала? Какой оттенок она приобрела, когда слегка поспела? Где созревшая слива? Сравни спелой малины и сливы. Какой из них холодный, а какой теплый?

Список литературы

1. Аванесова, В. Н. Художественно-дидактическая игра как форма организации обучения в детском саду / В.Н. Аванесова. М.: Просвещение, 1972. С.450-474
2. Аванесова В. Н. Дидактическая игра как форма организации обучения// Умственное воспитание дошкольника/ Под редакцией Н.Н. Поддьякова. М., 2006г с.250-270
3. БесоваМ. А. Давайте играть! игровые программы для дошкольников и младших школьников. – Ярославль: Академия развития, 2007 (Электронный ресурс)
4. Бондаренко А. К. Дидактические игры в детском саду. - М., 1990г. С.78-90
5. Ветлугина Н.А. Самостоятельная художественная деятельность дошкольников/ М.: Педагогика, 1980. С.96-70
6. Воспитание детей в игре: Пособие для воспитателя детского сада / сост. А.К. Бондаренко, А.И. Матусик. 2-е изд. М.: Просвещение, 1983. С.78-82

Казахская легенда «Чёрный бура Ойлыбай» (по О.Сарсенбаеву). Мелодии родной земли.

Макишева Айгуль Аманжоловна

КГУ «Средняя общеобразовательная школа №10 отдела образования города Экибастуза, управления образования Павлодарской области».

Учитель начальных классов

Предмет: Литературное чтение Урок: 9		Школа:		
Дата:		ФИО учителя:		
Класс:4		Количество присутствующих:	Количество отсутствующих:	
Раздел (сквозная тема):		В контексте сквозной темы «Моя Родина - Казахстан».		
Тема урока:		Казахская легенда «Чёрный бура Ойлыбай» (по О.Сарсенбаеву) Мелодии родной земли.		
Цели обучения в соответствии с учебной программой:		4.1.1.1 формулировать вопросы для установления причинно-следственных связей, явлений, поступков и отвечать на открытые вопросы 4.2.2.1 формулировать творческие, интерпретационные, оценочные вопросы по содержанию литературного произведения и отвечать на подобные вопросы 4.3.1.1 составлять план на основе выявления последовательности событий и деления произведения на части, озаглавливать каждую часть		
Цели урока:		Познакомить учащихся с произведением казахской легендой «Чёрный бура Ойлыбай» (по О.Сарсенбаеву)		
Ход урока:				
Этап урока/Время	Действия педагога	Действия ученика	Оценивание	Ресурсы
1.Начало урока. 0-5 мин	Создание положительного эмоционального настроения: «Улыбка» Упражнение «Подари улыбку».	Приветствуют учителя.	ФО Оценивание эмоционального состояния	
2. Середина урока. 5 – 35 мин	Актуализация жизненного опыта. Целеполагание. (К) Проверка домашнего задания. Работа над лексической и грамматической темой урока.	Учащиеся слушают учителя, отвечают на вопросы Формулируют тему	ФО	Учебник

(П) Формулирование темы и цели урока. Работа с учебником. (П) Работа в парах. - Рассмотрите изображения казахских музыкальных инструментов. Запомните их названия. Работа над литературным произведением: (Г) Работа в группах. Учимся устанавливать причинно – следственные связи в рассказе. Например: (причина) Музыкант играет весёлую мелодию, (следствие) поэтому у слушателей хорошее настроение. (К) Физминутка (К) Работа с учебником. - Прочитай легенду. Установи причинно – следственную связь поступков героев. (К) Словарная работа Бура – верблюды Кобыз – казахский национальный струнный музыкальный инструмент. Хан - правитель Бек - господин, знатный человек Смычок - приспособление для извлечения звуков из струнных инструментов Кюй - казахское музыкальное произведение, исполняемое на домбре, кобызе и других народных инструментах Владыка - господин, повелитель Неистовый - буйный, безудержный	урока, определяют цель урока Работа над литературным произведением Просмотр и выполнение движений Учащиеся выполняют задания под руководством учителя. Отвечают на поставленные вопросы. Работают в парах, группах, выполняют проверку Тетрадь Учебник Youtube.com Суперфизминутка Учебник Доп.литература

	(П) Работа в паре. - Установи причинно-следственную связь явлений и поступков героев легенды. Составь «цепочку событий». (Г) Вспомни «Ромашку вопросов». Составь разные вопросы о мелодии родной земли, используя иллюстрации казахских музыкальных инструментов. Изучи памятку и сформулируй объясняющий вопрос. (ФЗ) КО Ответить на вопросы по содержанию текста. Дескрипторы: 1.-отвечает на простые вопросы-2б 2.-отвечает на уточняющие вопросы-2б 3.-отвечает на объясняющие вопросы-2б 4.-отвечает на оценивающие вопросы-2б 5.-отвечает на творческие вопросы-2б 1) Простые вопросы: -Кто герои легенды? -Где происходили события? -Что ты узнал о кобызе? 2) Уточняющие вопросы: - Определи, кто из ребят прав? -Объясни свой выбор. 3) Объясняющие вопросы: - Почему музыкант Ойлыбай приехал в «змеиное гнездо» бека?	Повторяют движения за учителем Работают в парах, выполняют проверку	Взаимооценивание «Большой палец» ФО	Рабочая тетрадь Карточки Учебник

	- Почему он рассказал о тайне кобыза и вызвал своего покровителя? 4) Оценивающие вопросы: - Какие чувства вызывают у тебя герои легенды: кобызист и бай? - Кому из героев легенды подходят эти пословицы? <i>Мягко стелет, да жёстко спать.</i> <i>Какую дружбу заведёшь, такую и жизнь поведёшь.</i> 5) Творческие вопросы - Что бы изменилось, если бы Ойлыбай отказался выполнять волю хана? (II) Практическое задание - Найди и прочитай строки, где описывается гнев верблюда. - Какие эпитеты и сравнения использованы в тексте?	Учащиеся выполняют задания под руководством учителя. Отвечают на поставленные вопросы.		
3. Конец урока. 35-45 мин	7. Итог урока. -Какую цель мы поставили на сегодняшнем уроке? - Достигли ли мы этой цели? Рефлексия.	Отвечают на вопросы учителя, оценивают свою деятельность на уроке	ФО	Картинки к рефлексии.

"Золотая осень"

Сарсембаева Шолпан Азаматқызы

ГККП "Ясли-сад № 4" ГУ "Отдел образования по городу Талдыкорган
управления образования Алматинской области"

I. Песня: «Тише, тише, тишина» (про дождик).

II. Танцы: Разминка

III. Весёлые погремушки.

IV. Игра: «Солнышко и дождик».

Цель: создание праздничного настроения.

Задачи: формировать у детей интерес к явлениям природы; воспитывать бережное отношение к природе; развивать музыкально-ритмические навыки, творческие способности; приобщать к музыкальной культуре.

(Дети входят в зал под осеннюю музыку, танцуют с листиками)

Воспитатель: Дорогие дети! Посмотрите, как красиво у нас в зале, и гости пришли к нам на праздник. Посмотрите, ребята, какие красивые листочки: красные, желтые, оранжевые. А когда у нас такие листики бывают? (Осенью)

А вы знаете, что сегодня Осень придет к нам в детский сад на праздник. Давайте позовем ее к нам в зал.

- Осень, Осень, приходи.

На тебя мы поглядим!

(Выход «Осени» под фонограмму «Осень по садочку ходила»)

Осень: Вот иду и слышу смех,

Неужели детки здесь.

Какие все хорошие,

Словно вы горошины

Такие все нарядные

Глазу так приятные

Здравствуйте мои друзья!

Дети: Здравствуйте!

Осень: Я – Осень золотая

На праздник к вам пришла

Надела платье желтое

Подарки принесла

Осень: Капля капнула из тучки,

Дождь Осенний дождь колючий,

Мелко-мелко моросит,

Намочить ребят спешит!

Ребята, давайте споем песенку про дождик.

Дети исполняют песню «Тише, тише, тишина» с движениями.

Воспитатель: Осень милая садись

С нами вместе веселись

Детки песенку споют

О тебе стихи прочтут.

1-й ребенок.

Пожелтел зеленый сад.

Листья кружатся летят.

Дождик часто моросит

Нам гулять он не велит.

2-й ребенок.

Осень, осень, не спеши

И с дождями подожди.

Дай еще нам лета,

Солнышка и света.

3-й ребенок.

Осень золотая, кто тебе не рад!

Весело играя встретим листопад!

4-й ребенок.

Осень золотая в гости к нам идёт

И свои подарки малышам несёт!

5-й ребёнок.

Праздник осени в лесу,

И светло и весело!

Вот какие украшения

Осень здесь развесила!

6-й ребенок.

Листик клена на дорожку
Потихоньку упадет.
Это осень золотая
По дорожке к нам идет!

7-й ребёнок.

Соберем букет осенний
Как он ярок и хорош!
И на солнце золотое
Он немножечко похож!

8-й ребёнок.

Что за время года –
Дождик моросит.
Это просто осень
В детский сад спешит!

9-й ребёнок.

Листопад, листопад
Листья жёлтые летят.
Под ногами шуршат – шуршат
Скоро станет голым сад.

10-й ребёнок.

Наступила осень,
Пожелтел наш сад.
Листья на берёзе
Золотом горят.

Осень: Большое спасибо за красивые стихи. Правильно заметили, что когда я прихожу, все деревья становятся золотыми. А еще в корзинке спрятались мои друзья: Солнышко и тучка.

(Осень показывает изображение солнышка)

Когда светит солнышко
Можно погулять,
Хлопать, топать весело,
В садике играть,
(Показ изображение тучки)
Если тучка хмурится
И грозит дождем,
Спрячемся под зонтиком
Дождик переждем.

Проводится игра «Солнышко и дождик»

Звучит спокойная музыка “Медведь”

(появляется медведь)

Медведь:

Слышал я, что здесь играли,
Пели песни, танцевали...
(Осматривается.)

Здесь ли мои медвежатки,
Косолапые ребятки?

Воспитатель:

Здравствуй, Мишенька.
Нет твоих здесь медвежат,
Только листики лежат!

Медведь:

Озорные медвежатки

Целый день играли в прятки,

Да куда-то подевались...

Неужели потерялись?

Ой, а кто тут под листочками спрятался? Может, это мои медвежата?

Воспитатель: Да нет, это не твои медвежата, это наши ребята.

Медведь: А давайте проверим, чьи это ребята.

Воспитатель: А как?

Медведь: А вот так. Мои медвежата любят лапу сосать.

Воспитатель: А наши ребята любят на погремушках играть.

Медведь: А как?

Воспитатель: А вот так. Поднимайтесь-ка, ребятки, покажем мишке, как мы умеем на погремушках играть.

Собрать листочки, раздать погремушки.

**Дети и педагог на погремушках исполняют мелодию
“Весёлые погремушки”.**

Мишка слушает и приплясывает.

Дети садятся на стулья. Собрать погремушки.

Медведь: Ой, как славно ребята на погремушках играют! Молодцы! Ваши это ребятки, ваши. Мои медвежата так не умеют. Пойду я их дальше искать. До свидания. (Уходит.)

Воспитатель:

Осень наши детки хотят с тобой потанцевать.

Разминка.

Осень:

Дорогие, ребята, мне пора! Не могу я долго задерживаться. Скоро придёт моя сестрица Зима. А мне ещё надо птиц на юг проводить, землю дождём полить, зверятам шубки новые подарить. Спасибо, за такой великолепный праздник. Надеюсь, что мы с вами увидимся в следующем году! До новых встреч!

Воспитатель:

И тебе ОСЕНЬ огромное спасибо за праздник и угощения!

Птицы на юг улетают:

Гуси, грачи, журавли...

Вот уж последняя стая

Крыльями машет в дали...

И мы прощаемся с осенью и говорим ей:

«До новых встреч!!!»

Вот и подошел к концу наш чудесный осенний праздник! Повеселились все на славу. Спасибо большое вам ребята, вы сегодня так хорошо рассказали свои стихи, спели песни и очень красиво станцевали.

Звучит песня “Осенние дорожки” в записи

Арал өңірінде күріш зиянкестерінің негізгі түрлері мен биологиялық ерекшеліктері және қорғау шараларын ұйымдастыру

Алдаберген Арайлым Жанабілқызы

К. А. Тимирязев атындағы Ресей мемлекеттік аграрлық университетінің 2 курс магистранты

Серикбай Асыл Ерланқызы,

Мүсірәлі Аружан Ерқасымқызы

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті

Инженерлі Технологиялық Институты

Ғылыми жетекші: а-ш.ғ.к. Нұрымова Раушан Дүйсенқызы

Түйін. Зерттеу нәтижесінде зиянкестедің түр құрамы, ауру түрлері және олардың күріш егістігінде таралуы анықталды. Мақалада зиянды организмдердің ең қауіпті түрлері, биологиясы және олардың санын азайтуға және зияндылығын кемітуге бағытталған қорғау шаралар жүйесі ұсынылған

Түйін сөз. Күріш, жағалық шыбын, шыбынның дернәсілі, күріш масасы, вегетация кезең, өсімдік қорғау шаралары.

Тақырыптың өзектілігі: Ерте кездегі зерттеу жұмыстарының қортындысына қарағанда дүние жүзіне көп тараған дақылдардың бірі күріш деп есептеледі. Күріш аса бағалы дәнді дақыл ретінде 110-ға жуық елінде 150 млн. га жерге егіліп, оның 90 %-ы Азияда, 4%-ы Америкада, 2% Африкада, 4%-ы басқа құрлықтарда өсіріледі.

Азия континентіндегі ең көне әрі өте маңызды азық-түлік дақылдарының бірі күріш. Бұл дақыл әлемнің 112 елінде 145 млн. гектардан астам жерде өсіріледі. Күріш дәнінің жалпы өнімі 1990 жылы 426,6 млн. тоннаға, 1995 жылы 433,0 млн. Тоннаға жетті, ал кейінгі 10 жыл ішінде күріш өндірісінің жылдық орташа көрсеткіші 560 млн. тоннаға жеткен.

Қазіргі тарихи, археологиялық, палеоботаникалық, лингвистикалық мәліметтерге қарағанда, күріш өте ерте, көне заманнан бері егіліп, екпе дақыл түріне айналған. Күріштің жабайы түрлерін мәдени (екпе) түрге айналдыру 20 мың жыл және оданда бұрын Солтүстік Үндіқытайда жүзеге асқан. Бұл аймаққа Бирма, Лаос, Тайланд, Солтүстік Вьетнам және Юньнанидың оңтүстік бөлігі жатады. Үндіқытайдан күріш Қытайға жеткен, одан Маньчжурия. Корея, Жапония елдеріне тарап, егіле бастаған. Индияның оңтүстік- батысында да жабайы түрлерін екпе дақыл ретінде егіп өсіру аталған аймақтармен қатар жүзеге асқан.

Арал өңірінде ауылшаруашылық дақылдарының егістігіне жыл сайын көптеген зиянкестер, аурулар мен арамшөптер айтарлықтай зиян келтіреді. Зиянды организмдерден қорғау шараларының маңызды түрі шаруашылық –ұйымдастыру және агротехникалық әдістер, ауыспалы егісті енгізу және сақтау, топырақ өңдеу, сорт тандау, оңтайлы кезеңде себу, тыңайтқыштарды тиімді пайдалану, химиялық және биологиялық өсімдік қорғау шаралары, дер кезінде өнім жинау, дақылды жинап алған соң өсімдік қалдықтарын жою, зиянды организмдердің жаппай таралуын шектейді.

Қызылорда облысы күріш егістігінде кездесетін зиянкестерге жағалық шыбын, күріш масасы, арпа ұңгі қоңызы, швед шыбыны, күріш көбелегі шаян тектестерден дулығар су шаяны жатады. Осы зиянкестер күріш егісіне жыл сайын едәуір зиян келтіреді.

Зерттеулер жүргізу жағдайлары және әдістемесі. Жағалық шыбын- *Ephydra maullaria* bgg кең тараған және күріш егісіне қауіпті зиянкестер қатарына жатады. Жағалық шыбын су жағаларында өсіп-өнетін зиянды жәндіктер тобына жатады. Ол республиканың оңтүстігіндегі

барлық күріш егілетін аудандарда кездеседі. Шыбынының ұзындығы 4мм. Төсі мен бауыры жасыл, ал аяқтары қызғылт-жасыл, қанаттары ұзын (1-сурет а,б).

Шыбынның дернәсілі күңгірт-сарғыш, денесі 12 сегменттен тұрады. Есейген дернәсілдің ұзындығы 7 мм-ге жетеді, денесінің құйрық жағы түтік тәріздес. Дернәсілі өз өмірінде үш рет түлейді.

Ересек зиянды жәндіктер қыстыкүні өсімдік қалдықтарының астында, әртүрлі қуыстарда, ескі үйлер мен шарбақтар да жабысып қыстап шығады.

Қыстап шыққан шыбын ауаның температурасы +10- +12 градустан жоғары және ылғалдылығы 42-45% болған кезде, яғни сәуір айының алғашқы он күндігінің аяғында ұша бастайды. Ұшып шыққан шыбын көлшіктерде, уақытша жиналған суларда, күріштің суландыру жүйесінде мекен етеді. Шыбындар жұмыртқа салғанға дейін су бетіндегі балдырлар мен тұнбадан пайда болған кілегейлерді жеп қоректенеді.

Шыбындардың, қосақтанып жұмыртқа сала бастаған кезеңінде оларды атыздар мен каналдардың немесе басқа да су жолдарының желден ықтасын қуыстарынан табуға болады. Бұл фактілер жағалық шыбынға қарсы күрес жүргізудің уақытын анықтауға жақсы көмек көрсетеді. Бұл ерекшеліктерді химиялық жолмен егістіктерді өңдегенде мұқият ескерген жөн..

Дернәсілдер тууы әуелі уақытша су көздерінде, судың температурасы күріш суына қарағанда 5-6°C-тан жоғары болғанда басталады. Күріш атызында дернәсіл күндізгі судың температурасы 17°C-тан төмен болған кезде пайда болады. Ол мамыр айының бірінші онкүндігінде, күріш тұқымының өсу фазасында байқалады.

Дернәсілдер әуелі топырақтың ылайлы бөлігімен, шіріген өсімдік қалдықтарымен және су бетіндегі балдырлардың қабықтарымен қоректеніп, одан соң күріш көгінің тамырына ауысады. Әуелі дернәсілдер тамыр ұлпасын қырып жейді. Желінген тамырда ойық пайда болады. Үш жастағы дернәсіл күріш көгінің тамырын түгел кеміріп тастайды.

Жағалық шыбынның күріш егістігінде қуыршақтануы 20-25 мамырда басталады.

Қуыршақтану орны –күріштің тамыры, жапырағы, сабағы, арамшөптер және атыздың шұңқыры мен сулы жерлер болып табылады. Ересек шыбын қуыршақтың жоғарғы жақ бөлігіндегі саңылаудан шығып денесінің ылғалды сіңірмейтін қасиеті арқасында су бетіне тез жүзіп шығады.

Шыбынның ұшуы күріш егістігінде 25-27 мамырдан бастап, маусым айының аяғына дейін жалғасады. Ұшып шыққан бойда шыбындар қарқынды қоректене бастайды, сонан соң жұптасады. Шыбындар қоректену, жұптасу және жұмыртқа салу кезеңінде атыз жағасы мен бұрыштарында су бетіндегі арам шөптердің қалдықтарында, желмен ысырып әкелінген көбіктер мен балдырларда жиналады.

Дернәсілдің екінші ұрпағының тууы 3-4 маусымнан басталып, екінші онкүндіктің аяғына дейін жалғасады.

Күріш осы кезеңде түптену дәуірінің бас кезінде болады.

Маусымның аяғында дернәсілдің қуыршақтануы басталады және екінші ұрпақ шыбыны ұша бастайды. Жаз мезгілінде шыбынның ең белсенді қоректенуі сағат 12 мен 18 аралығында, ыстық уақытта 13 пен 15 сағат аралығында болады. Ауаның температурасы 36°C –тан асқанда шыбындар қалтарыс жерлерге, әсіресе, күріш атызының арамшөппен қатты ластанған жерлерінде көп жиналады.

Шілде айынан бастап күріш егістігінде шыбындар жұмыртқа салмайды, себебі сабақтану кезінде күріш атыздағы судың бетін түгелдей көлеңкелеп тастайды (1-кесте).

1-кесте. Жағалық шыбынның даму фенологиясы

	Наурыз			Сәуір			Мамыр			Маусым			Шілде			Тамыз			Қыркүйек		
	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III
Күріш себу						*	*	*	*												
Өсу																					
Көктеу							*	*	*												
Түптену							*	*	*	*	*										
Сабақтану										*	*	*									
Шашақтану													*								
Гүлдеу																					
Пісу																					
Дән байлау																*	*	*			
Жинау																		*	*	*	*

Зерттеу нәтижесінде атыз суының төменгі қабатына жарық түсу және ондағы жылу азаяды. Атыздағы судың температурасы, тез жылыитын уақытша су жиналған жерлермен салыстырғанда 5-8°C-қа дейін төмендейді.

Соған қарамастан, кеш себілген (25 мамырдан кейін) күріш егістігінде, яғни осы кезеңде күріш әлі түптену дәуірінде болған жағдайда, атыздағы су ағыны жәй және топырағы мен суының тұздану дәрежесі жоғары жерлерде шыбындар кездесуі мүмкін.

Қызылорда облысында жағалық шыбынның одан әрі дамуы, уақытша су көздерінде, қашыртқы суларда және жәндіктің табиғи көп өсіп-өнетін жерлерінде өтеді.

Күріш масасы-Cricotopus silvestris Қазақстанда күрішке күріш масасының дернәсілі зиян келтіреді.Күріш масасының Chironomidae тұқымдасына жататын екі туыстасы бар: Chironomus sp. және Cricotopus sp. Саны жағынан масаның ең көп кездесетін туысына Chironomus жатады. Бұл екі туыстас Еуропа, Азия және Солтүстік Америкада белгілі.

Күріш масасының қоректенуін зерттеу арқылы оларды Черновский өсімдік қоректіге, ал Гостеева жеміс қоректіге жатқызады (2-сурет а,б). Арал өңірінде масалар барлық күріш өсірілетін аймақтарға таралған. Күріш масасының табиғи өніп-өсетін жерлері, жағалық шыбын сияқты, әртүрлі жаңбыр сулары мен көлшіктер. Кейіннен олардың құрғап кетуі нәтижесінде маса күрішке ауысады. Ересек масаның ұзындығы 2,5-тен 4-6 мм-ге дейін жетеді, түсі сарғыш, қанаты түссіз болып келеді.

Еркек масаның қанаты оны құрсақ бөлігіне дейін жауып тұрады, мұрттары қылшықтармен жабылған. Қарын бөлігі ұрғашы масаға қарағанда ұзынша әрі жіңішкелеу, ұрғашы масада ол жуандау және қысқа болып келеді. Аяғы ұзын, әлсіз. Хирономус туысына жататын масаның денесі қара, ал крикотопус туысына жататын масаның денесі сарғыштау, арқасында үш қара-қоңыр дақтары болады.

Күріш масасының ұрығы кішкене. Оның ұзындығы 6-8, кейде 10 мм-ге дейін жетеді. Түсі ашық сары, басы қоңырлау. Аузының астыңғы иегінде тістері бар.

Өмір сүру кезеңінде ұрықтарын күріш сабанының астына немесе атыздардың ұлтанына тастайды. Күріш масасы үш ұрпақ береді. Ересек маса өсімдік қалдығының астында, арам шөптердің қалдығында, үйілген сабанның астында қыстап шығады. Қыстап шыққан масаның ұшуы сәуірдің 15-17 жұлдызы, ал көктем салқын, ұзақ болған жылдары 28 сәуірден басталады. Масалардың бір бөлігі жұмыртқасын әртүрлі уақытта көлшіктерде салады.

Күріш масасы күріш егісін суға бастырған кезде пайда болады. ал 5-7 күннен кейін атыздарда масаның ұрығы көріне бастайды. Маса дернәсілінің бірінші ұрпағының даму мерзімі шілде айының 1-10 аралығында. Осы уақыттың ішінде дернәсіл үш рет түлейді. Түлеген дернәсілдің басы қызыл түске, кейінірек қоңыр-қара түске айналады. Масаның бірінші қуыршағы мамырдың 27-29 жұлдыздарында пайда болады. Қуыршақтану процесінің ұзақтығы бір тәулік. Осы кезеңде дернәсілдің кеуде сегменттері қатты ұлғаяды, денесі қысқарады. Масаның ұшып шығар кезінде бас жағы мен кеуде бөлігі жарылады да, пайда болған саңылаудан маса шығады. Масаның бірінші ересек ұрпағы маусымның алғашқы онкүндігінен бастап ұша бастайды. Бірінші ұрпақтың жұмыртқа салуы маусымның орта шенінде болады. Ұрғашы маса жұмыртқаны судың бетіне және судың бетінде қалқып тұрған күріш жапырағына салады. Эмбрионалды даму кезеңі 2-3 күнге созылады, жұмыртқасының саны 42-ден 196-ға дейін жетеді. Масаның ұшуы және жұмыртқа салу күннің батуы мен шығу кезіне сәйкес келеді. Күндіз олар күріште, арамшөптерде, оның ішінде, шиінде қозғалмай отырады. Әсіресе оларға күріштің айналасындағы қалың өсімдіктер, мысалы жоңышқа ұнайды (2 –кесте).

2-кесте. Күріш масасының егістіктегі фенологиясы

	Наурыз			Сәуір			Мамыр			Маусым			Шілде			Тамыз			Қыркүйек		
	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III
Күріш себу					*	*	*	*	*												
Өсу																					
Көктеу						*	*	*	*												
Түптену							*	*	*	*											
Сабақтану										*	*	*	*	*							
Шашақтану													*	*	*	*					
Гүлдеу																					
Пісу																					
Дән байлау																*	*	*			
Жинау																		*	*	*	*

Дернәсілдің екінші ұрпағы күріште маусымның екінші онкүндігінің аяғында үшінші онкүндігінің бас кезінде пайда болады. Күріш осы кезеңде толық түптену-сабақтану фазасында болады. Дернәсілдің қуыршақтануы мен масаның екінші ұрпағының ұшуы шілденің 6-9

жұлдызынан басталады, ал жаппай ұшу шілденің екінші онкүндігіне тура келеді. Үшінші ұрпақтың дернәсілі шілденің екінші онкүндігінің аяғында пайда болады.

Бұл кезеңде туылған дернәсілдер күріш жапырағының және арамшөптердің судың бетінде жүзіп тұрған жапырақтарын зақымдайды.

Үшінші ұрпақ дернәсілінің қуыршақтануы және масаның ұшуы тамыздың 17-19 жұлдызында басталып айдың аяғына дейін созылады

Масаның зақымдау фазасы–дернәсіл. Ол жапырақты, сабақты және өсіп келе жатқан тұқымды зақымдайды. Дернәсіл жапырақтың төменгі жағынан кеміріп жеп тек беткі жұқасын қалдырады.

Нәтижесінде жапырақ бұзылып жіңішке жіпке айналады және өліп қалады. Жапырақ зақымдау кезінде оны дернәсіл түгел немесе жартылай кеміреді, соның арқасында өсімдік өледі немесе бойы сау өсімдікке қарағанда қысқа болады. Күріштің себілген дәнін зақымдау кезінде бойына қажетінше ылғал жинаған дәннің қабығы ашылып, өскін шыққан кезде дернәсіл дәннің ішіне еніп, ұрықты түгел жеп қояды, ал эндоспермге тимейді (3- сурет а,б).

а

б

г

Күріш көгінің зақымдалу кезеңдері

Күріш масасының дернәсілі

3 - Сурет. Күріш масасының зақымдау сипаты (а,б,в)

Күріш масасы жұмыртқасының ұзындығы 0,27 мм-ден 0,36 мм-дейін болып, пішіні сопақ болады. Жұмыртқасының түсі кейде сұрғылт - көкшіл, кейде қоңыр- сарғыш. Жұмыртқаны ұрғашы масалар бірден суға немесе су бетінде калқып жүрген күріш жапырақтарына салады. Оңтүстік облыстарда күріш масасы үш ұрпақ, кейде тіпті төрт ұрпақ береді. Зияндылық коэффициенті 24,3 пайыз, ал егіннің жалпы шығыны 11,8 пайызға жетеді.

Күріш масасының табиғи жаулары негізінен құстар, өрмекшілер, инеліктер, жүзгіш қоңыздар т.б.

Қортынды. Күріштің жас өскінін зақымдайтын зиянкестерге жағалық шыбын және күріш масасы жатады. Күріш зиянкестерінен қорғау нәтижелі болу, зиянкестердің пайда болу кезеңі және биологиялық ерекшелігіне, ауа-райының ылғалдылығына т.б. көптеген даму кезеңдеріне қарай қорғау шараларын ұйымдастыру керек. Әсіресе вегетация кезінде зиянкестер көп таралған зияндылығы көп жерлерде қорғау шаралары жүргізіледі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі.

1. Котлярова Л.А., Әбілдаева Ж. Күріштің зиянды жәндіктері мен аурулары және оларға қарсы күрес шаралары. Қазақстан күріші. Алматы «Қайнар» 1982. б-119-126.
2. Петрова А.И. Болезни. Рисоводство. М.»Колос» 1973.с.212-242.
3. Абилдаева Ж.А., Котлярова Л.А. Поражаемость риса фузариозом// Вестник с.-х. науки Казахстана.-1978.-№7.С.50-534
4. Абилядаева Ж. А. Заключительные отчеты Приаральского НИИ агроэкологии по программе № 042 Научного обеспечения АПК РК» за 2001-2005 и 2006-2008 гг.
5. Сиримова Р.А. Фузариозная корневая гнили риса в основных рисосеющих областях Узбекистана и меры борьбы с ней.- Автореф. канд. дисс.- Ташкент, 1999.-18 с.

6.Справочник пестицидов, разрешенных к применению на территории Республики Казахстана, Астана 2009 .144 с.

7. Казенас Л.Д. Болезни сельскохозяйственных растений Казахстана.- Алма-Ата: Кайнар, 1974- 366 с.

Психолого – педагогические условия сенсорного развития детей дошкольного возраста

Арынова Гульжайнат Иманбековна

Воспитатель I категории

Павлодарская область, г.Павлодар, ККГП «Ясли-сад №45»

Сенсорное воспитание, направленное на формирование полноценного восприятия окружающей действительности, служит основой познания мира, первой ступенью которого является чувственный опыт.

Успешность умственного, физического, эстетического воспитания в значительной степени зависит от уровня сенсорного развития детей, т.е. от того насколько совершенно ребенок слышит, видит, осязает окружающее.

Сенсорное воспитание:

- является основой для интеллектуального развития;
- упорядочивает хаотичные представления ребенка, полученные при взаимодействии с внешним миром;
- развивает наблюдательность;
- готовит к реальной жизни;
- позитивно влияет на эстетическое чувство;
- является основой для развития воображения;
- развивает внимание;
- дает ребенку возможность овладеть новыми способами предметно-познавательной деятельности;
- обеспечивает усвоение сенсорных эталонов;
- обеспечивает освоение навыков учебной деятельности;
- влияет на расширение словарного запаса ребенка;
- влияет на развитие зрительной, слуховой, моторной, образной и др. видов памяти.

Этапы сенсорного воспитания:

I этап. Использование приема наложения предметов друг на друга, сопоставление их по размеру, цвету, форме. Воспитатели учат детей обследовать предметы, например, беря в руки шар, учит их накладывать на него ладони сверху, округляя их и невольно уподобляя форме предмета. Другие игрушки, имеющие грани, дети захватывают уже по-другому. Они обхватывают их сбоку, кончики пальцев фиксируют грани, испытывают рабочую напряженность. Полые предметы дети берут иначе: они складывают пальцы щепотью и опускают в полое пространство игрушки.

II этап. Использование приема обследования предметов. Более совершенной становится координация движений руки под контролем глаза, что позволяет детям размещать элементы мозаики в гнездах панели, накладывать детали строительных наборов друг на друга, точно воздействовать предметом на другой предмет. Положение руки при обследовании предметов, фиксирующее их форму, осуществляется на основе зрительно-тактильно кинестетических связей. При этом возникает как бы снятие “слепок”: глаз учит руку – рука учит глаз.

III этап. Использование приема на выделение отдельных свойств и сравнение предметов по указанному признаку, установление связи между ними. Дети вместе с воспитателями

начинают устанавливать причинную зависимость наблюдаемых ими явлений: если не закрыть плотно часть матрешки, она развалится; если не надеть верхнюю часть пирамидки, кольца упадут со стержня. Происходит развитие процессов обобщения, на основе которого формируются понятия. Дети начинают выделять и обобщать качества, свойства предметов. Яблоко красное, флажок тоже красный, мяч и шарф красные.

IV этап. Использование экспериментирования в предметной деятельности. У детей раннего возраста на этом этапе изменяется отношение к своим действиям – они настойчиво добиваются результата, стремятся разделить предмет на части (разобрать пирамидку, матрешку). Производя эти действия, малыши исследуют предметы и свойства. Действия носят характер экспериментирования. Воспитатели, работающие в группах раннего возраста, продолжают учить детей соотносить форму и размер деталей с отверстием в коробке, цвет грибка с цветом столика, целенаправленно соотносить части или признаки между собой. Дети начинают устанавливать связь между действием и результатом, а чтобы получить удовлетворяющий их результат, учитывают ошибки и уточняют свои действия.

V этап. Использование в работе с малышами орудийных действий. Действия с кубиками постепенно превращаются в конструктивную деятельность. Дети не только воспроизводят показанные действия, сооружают постройки, но и пытаются сами строить знакомые предметы. Они начинают рисовать, лепить. Действия с предметами-орудиями переносятся в другие виды деятельности.

Основной задачей сенсорного развития является создание условий для формирования восприятия как начальной ступени познания окружающей действительности. С восприятия предметов и явлений начинается познание окружающего мира. Формирование у детей обобщённых способов обследования объектов. Сравнение, соотнесение, сличение, упорядочивание, группировка объектов между собой являются обобщёнными способами, формирующимися на этапе раннего детства и позволяющими успешно решать определённый круг задач на различение цвета, формы, величины. (**Фото №1**)

Необходимо поддерживать интерес ребёнка к совместной со взрослыми деятельности. Способствовать овладению ребёнком средствами и способами познания в самых разных видах типичной детской деятельности. Игры, развивающие сенсорное восприятие, очень нужны малышу раннего возраста. Они приносят в жизнь ребёнка радость, интерес, уверенность в себе и своих возможностях. В раннем возрасте наглядно-действенный метод является ведущим. Организуя игры с детьми, следует учитывать

следующую особенность: чем больше анализаторов (зрительный, тактильный, слуховой, двигательный, обонятельный) участвуют в восприятии, чем активнее ребенок, тем глубже впечатление и прочнее запоминание, следовательно, выше качественный аспект сенсорного воспитания, развития обучения.

Виды совместной деятельности для развития сенсорной культуры детей раннего возраста.

Познавательная-исследовательская деятельность: Наблюдения в природе и экспериментирование с природными материалами (шишки, каштаны, грецкие орехи, камешки, крупы...): «Сравни листочки», «Чьи следы больше?», «Покормим зверюшек», «Что выше куст или дерево?»

Игры – эксперименты с водой (наливаем, выливаем, кидаем в воду всё подряд, вылавливаем из воды, подкрашиваем, меняем температуру...) Игры с песком, землёй и глиной: «Чувствительные ладошки»...

Развивающие игры с предметами (сборно-разборные игрушки, матрёшки, пирамидки, объёмные вкладыши, рамки-вкладыши, коробки с отверстиями для проталкивания, кубы, шары...) «Соберём пирамидку» «Покажи, о чём я скажу»; «Магазин игрушек»

Дидактические игры для формирования представлений о цвете: «Подбери по цвету», «Найди пару», «Одень красиво кукол», «Цветные полянки» «Разложи по коробкам», «Спрячь мышку» «Найди палочку», «Воздушные шары»

Игры с логическими блоками Дьенеша, палочками Кюизенера, развивающими кубиками «Сложи узор» «Ловись рыбка», «Белые и чёрные камешки», «Цветовое лото»...

Рисование: игры с красками 8 цветов (на белом фоне, цветном, по мокрому, внутри контура, пальцами...)

Лепка, аппликация: игры с фольгой, цв. бумагой, картоном, ватой, салфетками, клеем, пластилином, тестом...

Игры с куклами, мишками, собачками: «Уложим куклу спать» «Купание кукол» «Куклы собираются на прогулку» «Расчесу волосики»...

Игры с машинками: «Прокати по дорожке» «Поставь в гараж» «Перевези мячи» «Автостоянка»

Игры с крупногабаритными игрушками-двигателями (каталками, качалками, велосипедами, колясками...)

Двигательные задания с использованием физкультурного оборудования. Подвижные игры, имитационные упражнения, игры с мячами: хождение по «Дорожкам здоровья»...

Музыкально-художественная деятельность. Игры на развитие фонематического слуха. Игры с различными музыкальными инструментами (бубен, барабан, погремушка, трещотка, дудка...). Игры с самодельными звучащими предметами)

Театрализованные игры (плоскостной, пальчиковой театры, куклы бибабо...)

Народная игрушка (неваляшки, свистульки...)

Чтение художественной литературы. Детские песенки, потешки, стишки (сопровождающие все другие виды деятельности. Книжки из разных материалов. Книжки с музыкальными эффектами. Красочные книжки разных размеров...

Трудовая деятельность. Трудовые поручения по сбору и группировке по местам игрушек в групповой комнате. Приведение в первоначальный вид разобранных дидактических пособий.

Необходимо всегда поддерживать интерес ребёнка к совместной со взрослыми деятельности, так как это является необходимым условием и способствует овладению ребёнком средствами и способами познания окружающего мира и полноценного развития детей в дошкольном возрасте. (Фото №2)

Список литературы:

1. Боброва, Наталья Монтессори у вас дома. Сенсорное развитие / Наталья Боброва. – М.: Питер, 2016.
2. Кудрявцева, Е.А. Сенсорное развитие детей 3-4лет. Цвет. Форма. Размер. Дидактические игры и упражнения для организации совместной деятельности воспитателя и детей младшего дошкольного возраста / Е.А.Кудрявцева. – М.: Учитель, 2015.
3. Кудрявцева, Е.А. Сенсорное развитие детей 4-5лет. Цвет. Форма. Размер. Дидактические игры и упражнения для организации совместной деятельности воспитателя и детей младшего дошкольного возраста / Е.А.Кудрявцева. – М.: Учитель, 2015.

Қазақстан Республикасындағы көші-қон мәселелерін реттеу

Бейсенғалиев Е.Б.

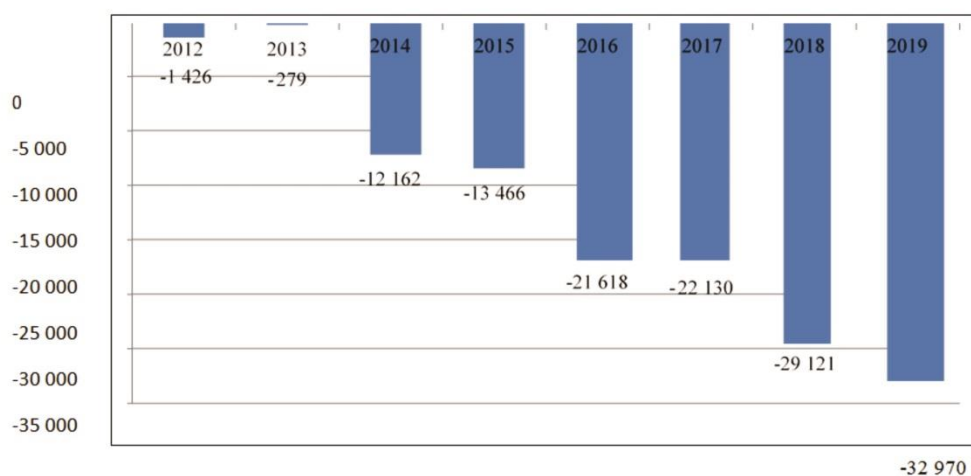
«АС Education» ЖШС директоры

Имашев А.Б., PhD докторы

Тансыкбаева Г.О., аға оқытушы, магистр

Еңбек нарығының жай-күйі мен ерекшеліктеріне және тұтастай алғанда елдің әлеуметтік-экономикалық дамуына халықтың көші-қоны (эмиграциясы) әсер етеді. Бұл жерде көші-қон ағындары коммунизм құлағаннан кейін көптеген жас және талантты адамдар өмір сүру жағдайларын жақсарту үшін Еуропа елдеріне қоныс аударған бұрынғы КСРО елдерінен «мидың» ағып кетуінің арқасында күшейгенін атап өткен жөн. Бұл мидың ағып кетуіне, білікті жұмыс күшінің жетіспеушілігіне әкелді. ТМД елдерінен шығу қазіргі уақытта белсенді дамуда, соның ішінде ҚР-дан да. Көптеген шетелдіктер үшін Еңбек және бизнес нарығы тартымды ел ретінде сипатталатын Қазақстанға да көші-қон байқалады. Қазақстанда түрлі компанияларда жұмысқа орналасқан білікті шетел азаматтарының саны өсуде, осылайша отандық мамандар үшін бәсекелестік туғызады [1].

1970 жылдан бастап республика халықтың табиғи өсімін кемітетін ел болып саналады. Ал соңғы онжылдықта-түрлі себептермен елден қоныс аударған тұрғындарды қатты жоғалту, бұл туралы 2012 жылдан бастап көші-қонның теріс сальдосы куәландырады (1-сурет).

Сурет 1 – Барлық ағындар бойынша ҚР Көші-қон сальдосы, адам

Ескерту - Дереккөз бойынша құрастырылды [2]

2019 жылғы қаңтар-қыркүйекте Қазақстаннан 31 574 адам кетті, оның ішінде 1 389 қазақ [3]. Қазақстанның негізгі көші-қон алмасуы ТМД елдерімен жүреді, олардың бағытында Қазақстаннан 28 670 адам, ал басқа елдерге – 2 904 адам кетті. ТМД-дан осы елдерге кеткендер мен келгендердің үлесі тиісінше 90,8% және 78,2% құрады. Ел ішінде көшіп-қонушылар саны 10,8% - ға-666 773 адамға дейін азайды. Еліміздің үш өңірінде өңіраралық орын ауыстырулар бойынша халықтың көші - қонының оң сальдосы байқалады: Нұр-сұлтан (12 292 адам), Алматы (26 521 адам) және Шымкент (41 337 адам) қалалары жұмыспен қамтылғандардың жалпы санының 20% - дан астамы қамтыл. Қазақстанда карантиндік шараларды жариялаумен қатар, пандемияның теріс салдарын азайту үшін Жұмыспен қамтудың дағдарысқа қарсы шұғыл шаралар кешені қабылданды. Бұл шаралар кешені 1,2 млн.

астам адамды қамтыды, оның ішінде 600 мың адам "Еңбек" мемлекеттік бағдарламасы бойынша, 255 мың адам – жұмыспен қамту жол картасы бойынша және 364 мың адам – басқа бағдарламалар бойынша жұмысқа орналастырылды. Алайда, пандемия салдары Қазақстанның қазақстандық нарығына кері әсерін тигізді. 2020 жылдың бірінші жартыжылдығындағы деректер бойынша жұмыссыздар саны 2,8% - ға өсіп, 454 мың адамды құрады, бұл ретте жұмыссыздық деңгейі 5% - дан аспады. Жұмыспен қамтылғандар саны 8,7 млн. адамды құрады, аз ғана қысқарды (-0,7%). Республиканың халық тығыз орналасқан 4 өңірінде, әсіресе Алматы қаласында жұмыспен қамтылған халық санының өсуі тіркелгенін атап өткен жөн [5]. COVID-19 пандемиясы технологиялық жаңғыртуды ескере отырып, Қазақстанның еңбек нарығын дамытудың ұзақ мерзімді экономикалық сценарийлерін қайта қарау қажеттігіне алып келді. Пандемиямен және цифрландырумен байланысты еңбек нарығындағы өзгерістер қашықтықтан жұмыспен қамту, гибриді жұмыспен қамту форматтары және қашықтықтан қызмет көрсету сияқты Жұмыспен қамту түрлерінің дамуына әсер етті және олардың айқын өсуін көрсетті. Кеңседе бір қызметкерсіз жұмыс істеу шығындарды азайту қажеттілігімен (кеңселер мен жабдықтарды ұстау шығындары) байланысты көптеген бизнес түрлері үшін норма мен модельге айналады. Қашықтан «Жұмыспен қамтудың» артықшылығы ретінде мыналарды бөлуге болады:

- еліміздің түрлі өңірлерінен, тіпті бүкіл әлемнен қажетті құзыреттіліктері бар таланттар мен білікті мамандарды дамыту және тарту;
- жұмыс берушінің орналасқан жері бойынша басқа өңірге көшуге материалдық және моральдық шығындарсыз тартымды жұмыспен қамтуды, әлеуметтік ұтқырлықты және мансаптық өсуді ұсыну;

- мүгедектер мен мүмкіндігі шектеулі адамдар, сондай-ақ кішкентай балалары бар әйелдер үшін қашықтықтан инклюзивті жұмыспен қамтуды қамтамасыз ету;

- снижение спроса на офисные помещения и их обслуживание;
- жұмыс орнына дейін көп сағаттық көліктік қолжетімділік (1,5-4 сағат) қажет болған жағдайда қоныстандыру үшін шектеу болмайды [4]. Дағдарыс кезінде мемлекет шығындарының едәуір артуын ескере отырып, мемлекеттің рөлі еңбек нарығының тұрақты жағдайы үшін шешуші болды. Мемлекеттік компанияларды (350 мың қызметкер) қоса алғанда, мемлекеттік сектордың жұмыспен қамтудағы үлесі 25% - ға жақындап келеді.

қызметкердің кеңседе аптасына 1-2 рет болуы, бұл көлікке, экологияға, денсаулыққа және т. б. жүктемені азайтады.;

- еңбек қызметін тоқтатпай саяхаттауға мүмкіндік алу және жайлы тұрғылықты жерді таңдау ("цифрлық көшпенділер"), туризмді дамыту;

- тұрғын үй жалдау, тұру үшін де, жұмыс үшін де үлкен квадратурасы бар тұрғын үй сатып алу және сату бойынша қызметтерді дамыту, қала сыртындағы жылжымайтын мүлік нарығын дамыту, көлік инфрақұрылымын дамыту;

- мемлекеттік басқару саласында қазіргі цифрландыру деңгейінде қызметкерлерді қашықтан жұмысқа ішінара ауыстыруға болады;

- өндірістік секторларда технологиялық процестерді автоматтандыру мен цифрландырудың арқасында көптеген қызметкерлердің қатысуынсыз қашықтықтан бақылау мүмкін болады;

- ZOOM және т. б. мысалында цифрлық технологияларды ұсынатын компаниялардың инвестициялық тартымдылығының өсуі және ресурстарының кеңеюі.

Біздің ойымызша, пандемиядан кейінгі кезеңде компанияларға қызметкерлерді тартудың қашықтықтан форматтарының мүмкіндіктерін қолдану қажет, бұл білікті кадрлардың ұтқырлығының құрылымына әсер етеді, күнделікті маятниктік қала маңындағы көші-қонның төмендеуіне, басқа өңірлердің мамандарымен (іссапарлармен) тиімді өзара іс-қимылды арттыру үшін өңіраралық көші-қонның өсуіне, ішкі және халықаралық туристік ағындардың ұлғаюына әкеледі.

Осылайша, Қазақстанның қазіргі заманғы еңбек нарығы мынадай ерекшеліктермен (түінді факторлармен) сипатталады: жұмыспен қамтудың өсу қарқынының төмендігі, өзін-өзі жұмыспен қамтығандардың жоғары үлесі және олардың санын есепке алудың жетілмегендігі, жұмыссыздық деңгейінің төмендігі, бейресми және жасырын Жұмыспен қамтудың жоғары пайызы, өңірлік теңгерімсіздіктің айқын көрінуі, жұмыссыздарды әлеуметтік қамсыздандырудың әлсіздігі, мамандығы бойынша емес жұмыспен қамтылған азаматтар үлесінің ұлғаюы, жұмыспен қамтылғандардың белгілі бір топтары біліктілігінің төмен деңгейі, Қазақстандық еңбек нарығына көптеген факторлар әсер етеді, оның ішінде демография, нақты жалақы, еңбек көші-қоны, мемлекеттік реттеу және т. б. [6].

Қазақстанның қазақстандық нарығына пандемия зардаптары теріс әсер етті. 2020 жылдың бірінші жартыжылдығындағы деректер бойынша жұмыссыздар саны 2,8% - ға өсіп, 454 мың адамды құрады, бұл ретте жұмыссыздық деңгейі 5% - дан аспады. Жұмыспен қамтылғандар саны 8,7 млн. адамды құрады, аз ғана қысқарды (-0,7%). Пандемия зардаптарын нивелирлеу мақсатында жұмыспен қамтуды қамтамасыз етудің дағдарысқа қарсы шұғыл шаралар кешені қабылданды, ол 1,2 млн.адамды қамтыды ("Еңбек", жұмыспен қамтудың жол картасы және т. б.).Еңбек нарығын, оның инфрақұрылымын және нормативтік - құқықтық базасын жетілдіру халықаралық тәжірибені ескере отырып, еңбек нарығының жоғарыда аталған және басқа да сипаттамаларын егжей-тегжейлі зерделеуді талап етеді. Барлық деңгейдегі жүйелі жұмыс туындаған проблемаларды шешуге, орын алған кемшіліктердің әсерін нивелирлеуге және қоғамның қазіргі заманғы қажеттіліктеріне жауап беретін еңбек нарығының жаңа моделін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі:

- 1.Калиева С., Мельдаханова М. Особенности трудовой миграции в республике Казахстан //Общество и экономика. – 2017. – №. 9. – С. 150-171.
- 2.Динамика основных социально-экономических показателей Республики Казахстан в 2008-2019 гг. // <https://www.stat.gov.kz/official/dynamic>. 03.05.2020.
- 3.Мамышев Ж. Казахи стали активнее покидать Казахстан // <https://kursiv.kz/news/obschestvo/2018-11/kazakhi-stali-aktivnee-pokidat-kazakhstan>. 14.01.2019.
- 4.Ахметбеков А. Численность населения Казахстана достигла 18,33 млн. человек // https://www.inform.kz/ru/chislennost-naseleniya-kazahstana-dostigla-18-33-mln-chelovek_a3455671. 25.04.2019.
- 5.Как пандемия повлияла на рынок труда в Казахстане — аналитики // https://total.kz/ru/news/biznes/kak_pandemiya_povliyala_na_rinok_truda_v_kazahstaanalitiki_date_2020_11_06_14_03_18. 01.10.2020.
- 6.Madina T., Tuleibayeva A. The effective contract in the system of higher education of the emerging market countries: Experience of Kazakhstan. // Proceedings of the 29th International Business Information Management Association Conference - Education Excellence and Innovation Management through Vision

Дарынды оқушылармен жұмыс ұйымдастыру ерекшеліктері

Құрамыс Шолпан Русланқызы

Орталық Қазақстан академиясы Тіл және аударма факультетінің 1-курс студенті

Ғылыми жетекшісі: Есмуратова Қымбат Гинаятовна

Шет тілдер колледжінің педагогика пәні оқытушысы

Қазіргі кездегі жаңа әлеуметтік - экономикалық жағдай бойынша, кәсіпкерлік іс-әрекетте табысқа жалпы және әдейі қабілеттің ең болмағанда аз ғана бөлігімен, білімділікпен, шығармашылықпен қамтамасыз етілгенде ғана жетуге болады. Сондықтан, балалар алдында, сонымен қатар, ата-аналар, мұғалімдер алдында да жаңа міндет тұр, яғни жеке тұлғаның потенциалды мүмкіндіктерін зерттеу, дамыту және осының негізінде баланың болашағын анықтау.

Әр түрлі іс-әрекеттерге байланысты адам қандай да қызметті орындауы қажет және сол істің тиімді нәтижесін қамтамасыз етуге жәрдем беретін сапаларға ие болуы тиіс. Мұндай дара психологиялық ерекшеліктер міндетті түрде, бір жағынан, өзіндік психикалық табиғатына ие болудан, екіншіден - әркімде өз алдында, қайталанбас көрінісін жеке адам қабілеті деп атаймыз.

Адам қабілетіндегі айырмашылық іс-әрекеттің нәтижесінен, яғни оның сәттілігінен не сәтсіздігінен байқалады. Қызығушылық - адамда объективтілікті жан-жақты бейімділік - нақты іс-әрекетті орындауға талпыну, қызығушылық пен бейімділік сапаларының үнемі өзара үйлесім тауып, бір бағытта тоғысып отыруы мүмкін емес. Оған түрлі жағдайлар себепші, мысалы, адам көркемөнер туындыларын тамашалауы ықтимал, бірақ ол осы саладағы өнер түрлерімен шұғылдануға бейімсіз болуы мүмкін. Дегенмен, белгілі бір іс-әрекет түріне қабілеті бар адамдардың қызығушылығы мен бейімділігі бір-бірімен үйлесім таба алады.

Адам қабілеттілігінің даралық ерекшеліктеріне дарындылық, шеберлік, талант, данышпандық, шабыт кіреді.

Әр түрлі іс-әрекеттер аймағына қажет білім, ептілік- дағдылар бірлігін жеңіл әрі нәтижелі игеруді қамтамасыз етуші жалпы қабілеттер ерекшелігін дарындылық деп атайды. Дарындылық әрбір адамның ақыл-сана, оқу, шығармашылық, көркем-өнер, адам аралық қатынастар түзу және психомоторлық қызметтерінде көрініс береді. Дарынды адамдарға тән қасиеттер: зейінділік, жинақылық, тұрақтылық, әрқашан қызметке дайын болу; мұндай тұлғалар, сонымен бірге, мақсатқа жетуде ақылға сай табандылыққа ие, еңбекте шаршап-шалдығуды білмейді, басқалармен салыстырғанда интеллекттік деңгейі анағұрлым жоғары.

Дарындылықтың сапалық мінездемесін талдау бойынша түрлерді адамның психикалық мүмкіндіктерінің спецификасына және оладың қандай да бір іс-әрекетте көрінуіне байланысты бөлуді ұсынады. Дарындылықтың сандық мінездемесін талдау адамның психикалық мүмкіндіктерінің деңгейін сипаттауға мүмкіндік береді.

Ғалымдар дарындылық мәселесін зерттей келе, оның жалпы және әдейі немесе арнайы түрін бөліп көрсетеді. Дарындылықтың 2 түрі де іс-әрекеттің әр түрлілігі мен формасында жалпы кезеңдер болуына байланысты. Осылай, жалпы ақыл-ой дарындылығы іс-әрекеттің барлық түрімен қамтамасыз етілгенде ғана орындалады. Олардың табысты орындалуы үшін белгілі ақыл-ой сапасы, «ақыл-ой құндылығы» қажет болады.

Дарынды балаларды оқыту және тәрбиелеуді ұйымдастыруда негізгі міндет дарындылықтың типін, түрін, деңгейін және т.б. анықтап, қабілеттер мен талантылықтың толық ашылуына жағдай жасау болып табылады.

Дарынды балаларды ашу нақты баланың дамуын талдаумен байланысты ұзақ процесс, дарындылықты қандай да бір әдіс көмегімен мысалы, тестілеу арқылы анықтау мүмкін емес болғандықтан оларды оқыту және тәрбиелеу процесінде біртіндеп кезеңмен іздестіру қажет.

Балалардағы дарындылықты анықтау мәселесі нақты көрінетін этикалық аспектіге ие.

Дарынды немесе дарынды емес баланы анықтай отырып, біз оның ары қарайғы өміріне жасанды түрде араласамыз, өйткені баладағы қандай да бір іс-әрекетке деген құлшынысының болуы, есейгенде талантты адам болуына кепіл бермейді.

Аталғандарды ескере отырып дарынды балаларды анықтаудың келесі принциптері құрылуы мүмкін:

- Баланың мінез-құлқы және іс-әрекетінің әртүрлі жан-жақтылық сипатын кешенді бағалау әртүрлі көздердегі ақпараттарды қолданып оның қабілеттілігінің кең спекторын қамтиды;
- Баланы ұзақ уақыт зерттеу;
- Баланың қызығушылығы мен бейімділігі максималды мөлшерде сәйкес келетін іс-әрекет аймағындағы мінез-құлқын талдау;
- Белгілі дамытушы әсер ететін сонымен бірге баладағы психологиялық кедергілерді жоятын тренинг әдістер шеңберін қолдану;
- Дарынды баланы бағалауға эксперттерді қосу: пәндік аймаққа сәйкес іс-әрекеттегі жоғары санатты мамандар;
- Баланың дарындылығының психикалық дамудың актуалды деңгейінне қатынасы бойынша ғана емес, сонымен бірге, дамудың жақын аймағын есепке ала отырып бағалау;
- Баланың нақты жағдайдағы нақты мінез-құлқын бағалайтын эксперименталды маңызды психодиагностикалық әдістерге тіреу жасау, мысалы, іс-әрекет нәтижесін талдау, бақылау, әңгімелесу, мұғалім және ата-аналардың эксперттік бағасы, табиғи эксперимент.

Психодиагностика әдістері өте күрделі, олар жоғары кәсібилікті және арнайы оқуды талап етеді.

Дарынды балаларды анықтау – баланың дамуын талдаумен байланысты ұзақ процесс. Дарынды баланы тәрбие беру мен оқыту барысында біртіндеп, сатылап анықтау қажет. Бала бойында дарындылықты анықтау – ұлттық маңызды мүдделердің бірі.

Дарынды және қабілетті оқушыларды айқындаудың жолдары:

- Даралап оқыту;
- Жаратылыстану және гуманитарлық пәндерді тереңдете оқыту;
- Кеңейтілген, тереңдетілген тапсырмалар дайындау;
- Оқушының шығармашылыққа және мамандыққа қызығушылығынан өнер, әдебиет, техника, ғылым салаларындағы олимпиадаларға, байқауларға қатыстыруы арқылы дамыту;
- Пәндерді тандауын, практикумдарды, жеке кеңес беруді енгізу.

Баланың дарындылығын анықтап, олармен жұмыс жасау қалай жүзеге асырылуы керек? Ол үшін оқушының дарындылығын анықтап, дамыту үшін әр пән мұғалімі өзінің алдына мынандай мақсаттар мен міндеттерді қоюы керек.

Мақсатты жүзеге асыру үшін мына міндеттер шешілуі тиіс:

1. Мұғалімдерді дарынды балалармен жұмыстың әдістемесі, психологиялық ерекшелігі туралы ғылыми мәліметтермен таныстыру (арнайы маманды қатыстырып, педкеңес өткізу, білім жетілдіру курсынан өткізу, осы бағыт бойынша ғылыми-әдістемелік жұмыс, т.б.).
2. Қабілетті балалардың сыныптағы және сыныптан тыс әрекеттеріне мақсатты түрде бақылау жүргізу.
3. Материалдарды жинақтау және арнайы тест жүргізу.

Дарынды балалармен жұмысқа біріншіден, ерекше қабілетті мұғалімдерді тарту керек. Мұғалім бала үшін тұлға болып табылады. Мұғалім мен баланың өзара әрекеті қабілеттерді барынша тиімді дамытуға бағытталуы тиіс. Мұғалім өз құзыреттілігіне және проблеманы шешу іскерлігіне сенімді болуы керек. Дарынды оқушылар пәнге қызығушылығын, айналасындағылардың қабілетті екендіктеріне сенімді болып, өз-өзін сыйлайды, бағалайды, өзін интеллектуалдық тұрғыдан кемелдендіруге ұмтылады, өз білімін көтерумен үздіксіз айналысады.

Оқушылардың оқу және психологиялық жүктемесін жеңілдету мақсатында оқу-тәрбие процесін жетілдіру жұмысын үнемі жүргізу арқылы оқушылардың жұмысты шығармашылықпен ойлауы, оны істей білуі мен танымдық белсенділігін, іс-әрекетін арттыру мақсатында зерттеу жұмыстары, олимпиада тапсырмалары қарастырылады. Мұғалімнің шеберлігімен жеке жұмыс жүргізу арқылы ұйымдастырылған қосымша сабақтар, үйірмелер, факультатив сабақтары оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту жолдарының бірі болып табылады. Дарындылықты дамыту үшін жұмысты жүйелі түрде ұйымдастыру керек. Жаңа технология мүмкіндіктерін пайдалану, сыныптан тыс іс-шараларды өз дәрежесінде өткізу, өз бетімен білім алуға жетелеу. Қазіргі ізденімпаз мұғалімдердің міндеті-оқушының белсенділігін, іскерлігін дамыту. Дарынды балалар осындай сабақ барысында да ерекше тапқырлығымен, ғылыми ізденісімен көзге түсіп отырады. Өз бетінше ізденуі оқушылардың өзіндік жұмысын тауып ұйымдастыра алатын, керек кезінде жағдайлар туғызып, олардың басты міндетін өз бетінше шешуге құштарландыра алатын мұғалім оқытуда ең жоғары нәтиже күтілуін қамтамасыз етуге көмектеседі және мұғалімдердің білім беру бағдарламасын тиімді іске асыруына мүмкіндік береді.

Дарындылықты дамытудағы психологиялық әдістемесі баланың ақыл-ой қабілеттері туралы барлық пікірлерді жүйелендіруде көмегін тигізеді. Дарынды баламен өзара қарым-қатынас барысында байқалған негізгі ой сипатын анықтайды. Ойлаудың түп нұсқалығы – бұл кең таралған, белгілі бұрынан қалыптасқан ойлардан бөлек ерекше, жаңа, тосын ойларды ұсыну қабілеті. Ол баланың мінез-құлқы мен ойлаудың, құрбылары мен үлкендермен арқатынасында, жалпы барлық іс-әрекетінде көрініс табады.

Еліміздің бүгіні мен ертеңі өскелең ұрпақ еншісінде. Ал осы ұрпақты бүгінгі таңда жан-жақты, терең білімді, интеллектуалдық деңгейі жоғары өз бетімен ізденуге қабілетті етіп қалыптастырудың бірден-бір жолы – оқушыны шығармашылыққа жетелеу. Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, оқушының болашақтағы мамандығына байланысты, яғни кәсіби тағдыры тек қана шебер мұғалімге байланысты.

Бүгінгі күнде дарындылық мәселесі түбегейлі шешілмеген, және дағдарысы мен дарындылық табыстылығы арасында қарама-қайшылық бар. Дарындылық нәресте шақтан пайда болады, ол үнемі дамытуы қажет етеді.

Дарындылық мәселесі әрі қарай зерттеуді қажет етеді. Бұл көпжақты, көп құрылымды, көп сипатты мазмұнды да, мәнді де, құрылымы мен даму бағыт-бағдары әлі де көптеген ізденістерді қажет ететін, шеті табылмаған жұмбақты құбылыс пен процестің бірі болып табылады.

Әдебиеттерге шолу жүргізу, бізге дарындылық мәселесін әр түрлі көзқараста жүргізуге көмектесті. Берілген жұмыста дарындылықтың оқушыларда қалыптасуы мен дамуына көңіл бөлінді. Бұл зерттеу жұмысы дарындылық проблемасы бойынша көптеген сәйкес жұмыстарды толықтырады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Аймауытов Ж. Психология. Қызылорда-Ташкент, 1926.
2. Алдамұратов Ә. Жалпы психология. Алматы, 1996.
3. Әбенбаев С.Ш. Тәрбие теориясы мен әдістемесі. Алматы, 2004.
4. Байжұманова Б.И. Оқушының психикалық даму ерекшеліктері. // Бастауыш мектеп. №12, 1998.
5. Құдайқұлов М.Ә. Қабілеттілік. Дағды. Шеберлік. Алматы, 1986.
6. Сабиров Т. Оқушылардың оқу белсенділігін арттыру жолдары. Алматы, 1978.

Патриотическое воспитание как важнейшая составляющая в работе краеведческого объединения «Өлкетанушы»

Сайфуллақызы Айжан

*КТУ «Комплекс «Колледж искусств – специализированная школа-интернат для одаренных в искусстве детей имени Ермака Серкебаева» г. Петропавловск
Воспитатель I категории*

*«Особое отношение к родной земле,
ее культуре, обычаям, традициям
– это важнейшая черта патриотизма».
Н. Назарбаев*

Проблемы патриотического воспитания подрастающего поколения является актуальной на всех этапах развития человеческого общества. Казахстан как государство многонациональное и многоконфессиональное стремится к созданию единой идеологии, воспитанию казахстанского патриотизма, основанной на любви к своей земле.

Практика моей работы в интернате (беседы, наблюдения) свидетельствуют, о пробелах знаний у воспитанников по истории родного края. Проанализировав ситуацию, я поняла, что большой интерес у воспитанников вызывает историческое прошлое и настоящее нашей Родины, его история и культура. Это и послужило поводом для разработки программы клуба «Өлкетанушы»-«Краевед».

Именно краеведение, как никакая другая дисциплина, воспитывает причастность к истории своих предков, заставляет задуматься о прошлом и настоящем через поиск, исследования, изучение традиций и обычаев родного края, познание своих корней, неразрывной связи с предшествующими поколениями, т. е. *формирует те ценности, которые необходимы именно сегодня: национальное самосознание, духовность, патриотизм.*

Решению всех этих гуманных задач способствуют мероприятия клуба «Өлкетанушы». В клубной работе отражены направления проекта «Туған жер», который выступает составным элементом государственной программы «Рухани Жаңғыру» - взгляд в будущее. Концепция клубной работы состоит из воспитания чувства патриотизма и уважения к историческому наследию родного края, страны средствами краеведческой деятельности. И осуществляется через познавательный, досуговый, исследовательский блоки, а также через практические занятия. Особенно ценно в работе краеведческого объединения формирование казахстанского патриотизма на примерах выдающихся земляков-казахстанцев. Работа клуба состоит из нескольких направлений. Все они интересны, познавательны.

Направление «Ұлы Дала Елі тарихы»

/изучает историческое прошлое и настоящее нашего края, республики.

Воспитанники знакомятся с сакральными памятниками и историческими местами/.

Одно из первых клубных занятий было посвящено истории нашего города и называлось «Біздің Атамекеніміз» «Здесь нашей Родины истоки...». Ребята узнали о возникновении военной крепости в урочище Кызылжар, а затем о становлении и развитии города Петропавловск.

Не случайно название самого первого занятия звучит так, именно истоки, начало место где мы родились несмотря на национальность будь ты: казах, русский, татарин, армянин, кореец. Северный Казахстан наш общий дом, малая Родина все то что нас объединяет, это наше духовное начало.

Проект «100 новых лиц Казахстана» был инициирован Главой государства. Цель проекта рассказать истории казахстанцев, которые своими успехами, достижениями,

талантом и трудом создают современный Казахстан... Одним из ярких примеров «100 новых лиц Казахстана» стал одаренный певец, музыкант Алибек Альмадиев. Именно со знакомства его биографии, творчества воспитанники на практике познакомились с участниками проекта. Не случайно был выбран именно этот музыкант, так как нашим воспитанникам музыкально-эстетической школы, интересно было познакомиться с биографией Алибека, который окончил высшие музыкальные учебные заведения в республике и за рубежом. *Итогом беседы стали выводы, сделанные воспитанниками. Успехи и достижения певца Алибека Альмадиева олицетворяют современный Казахстан и являются конкретным вкладом в развитие страны и достойным примером для подражания моим воспитанникам.*

Большим вниманием воспитанников пользуется информация об историческом прошлом наших предков. «История феномена ботайской культуры» так называлась занятие об уникальном объекте «Ботай», который был открыт Зайбертом В.Ф. в 1980 г. в Айыртауском районе, где впервые в мире «приручили» лошадь. Во время летней школы мы с ребятами посетили областной музей, где они могли наглядно увидеть настоящие экспонаты, рассказывающие о «Ботое», *который является свидетельством величия Великой степи и ее вклада в мировую цивилизацию.*

Экскурсия «Тайна дома невесты» знакомит воспитанников с домом купца Янгуразова. С домом связана легенда, романтическая и грустная одновременно. Более ста лет назад местный купец Халит Янгуразов ездил по торговым делам в Петербург. Там он встретил девушку, влюбился в нее без памяти и предложил руку и сердце. Гордая красавица пообещала выйти замуж за Халита, если он построит в Петропавловске точную копию дома ее отца. Влюбленный купец согласился на условие девушки. Дом Халит построил. Окончаний у этой романтической истории несколько.... О легенде и технических особенностях строения здания рассказала нам старейший краевед области Пискунова Юлия Александровна. *Мы с ребятами сделали вывод, «Дом невесты», это памятник культуры – общее достояние поколений, которое нам позволяет ощущать историю города как свое личное и дорогое. И очень жаль, что после реставрации здание находится в таком удручающем состоянии.*

Во время дистанционной учебы в рубрике «Сакральный Казахстан», прошла онлайн экскурсия «История одного храма», которая была посвящена одному из старейших зданий в городе, собору Петра и Павла с которого мы решили начать серию мероприятий о сакральных местах Северного Казахстана. Впервые посетив храм, снимая видео-экскурсию я была потрясена величиим и красотой этого исторического здания и постаралась все свои чувства передать ребятам. *Как говорит глава государства Н. Назарбаев «Мы проживаем в многонациональном государстве, и мы должны знать нашу общую культуру, наше общее достояние, развиваясь, познавая все мировые мудрости и технологии, надо сохранять свою культуру, не терять собственный национальный код».*

На своих занятиях я стараюсь привить воспитанникам чувство гордости за наше общее культурное наследие, такие как: Собор Петра и Павла, «Дом невесты», «Ботайская культура» все это является нашим общим достоянием североказахстанцев, т.е. нашим общим национальным кодом, который объединяет нас не смотря на национальность и вероисповедание.

Направление «Большая страна – большая семья»

Одна из самых любимых рубрик ребят, где мы изучаем и познаем историю, культуру, обряды и традиции народов нашей страны.

Любое воспитание, в том числе и патриотическое, должно опираться на национальные традиции, наилучшие духовные и культурные достижения народа. У нас в республике сложилась своя особенная казахстанская культура. Но несмотря на такое смешение культур, каждый народ бережно сохраняет свои собственные культурные традиции и обычай.

«Мы чтим традиции отцов»/казахи/, «Путешествие в страну «Утренней свежести» /корейцы/, «История, культура, традиции Вайнахов» /чеченцы/ все эти мероприятия проходили в рамках клубных занятия, на которых представители того и или иного народа, знакомили ребят своей национальной одеждой, кухней, традициями. А с историей и культурой народов

знакомили участники клуба «Өлкетанушы». Этнографические праздники проходят: красочно, эмоционально, познавательно, интересно. По окончании праздника ребята спрашивают или предлагают свои варианты знакомства с культурой интересного им народа.

Работая в интернате, я заметила, что ребятам из аула трудно, говорить на русском языке и многие не знакомы, с традициями других народов. И специально организованная прогулка на праздник «Масленица», помогла ответить на многие вопросы, например, почему пекут блины, зачем нарядили, и сожгли чучело? После прогулки мы с ребятами провели викторину «Масленица наша, нет тебя краше», которая помогла ребятам узнать много интересного и полезного о традициях славянских народов. *Предвззассудки по отношению к другим культурам, да и своей собственной возникают из-за отсутствия у людей знаний о народах и их традициях и культуре. Надеюсь занятия клуба «Өлкетанушы» помогут воспитанникам сформировать культуру межнациональных отношений, воспитать терпимость и уважение к истории, традициям, обрядам, культуре, языку других народов.*

Направление «Наши знаменитые земляки»

знакомит с биографией, творчеством людей, внесших большой вклад в историю и культуру нашего города, области, страны.

«И силу рук и сердца жар отдай земле, где ты родился», так назывался вечер-портрет, посвященный Манзе Василию Петровичу – педагогу, поэту, художнику, который проходил в здании ОУНБ им. С.Муканова, где ребята увидели его картины, монотипии, а также смогли прослушать лирические миниатюры, посвященные природе родного края.

Большой резонанс у ребят вызвала встреча - с музыкантом, педагогом, Гайсиным Сайдашем Садыковичем, человеком интересной судьбы. Мальчишкой во время ВОВ он стал сыном полка, учился в Суворовском училище, но тяга и любовь к музыке привели его учиться, в Алма-Атинскую консерваторию. Никого не оставили равнодушными прозвучавшие на встрече песни в его исполнении на казахском, русском, татарском языках. *Ребята убедились в том, что знание других языков — это возможность расширить свой кругозор, достичь больших успехов в жизни. Владение языком иной культуры открывает возможность для ее всестороннего и достоверного понимания, что в дальнейшем, я думаю, пригодится нашим будущим музыкантам, и художникам.*

Не оставило равнодушным знакомство с биографией Шакшакбаева Шамиля Тауфиковича. Это был замечательный человек, талантливый педагог, яркая личность, человек беспримерного мужества, более 20 лет, боровшийся с тяжелой болезнью. Как и всякий мужественный человек, он нашел в себе силы и поставил главной целью своей жизни – оказание помощи детям – инвалидам, создав для этого реабилитационный центр. *Вся его жизнь является нам примером силы воли, мужества и целеустремленности. На его примере ребята поняли, что чтобы бы ни случилось, человек может преодолеть все трудности, а также прожить достойную жизнь и быть полезным людям и обществу.*

Не случайно в рубрике «Наши знаменитые земляки» я остановила свой выбор на этих людях. Манзя В.П. - украинец по национальности, Гайсин С.С. – татарин, Шакшакбаев Т.Ш. – казах. Все они жили, трудились и внесли большой вклад в развитие нашего города. Всех их объединяет любовь к своей малой Родине – Северному Казахстану. Думаю, воспитание патриотизма и толерантности возможно только на примерах таких людей.

Направление «Толерантная планета»

Проводим классные часы, викторины, конкурсы, игровые – познавательные программы, воспитывающие уважение к другим религиям...

Игра—одна из важнейших сфер жизни деятельности детей, через которую они познают мир. Игровая программа «День приветствий», знакомит ребят с правилами этикета разных народов мира. Воспитанники разделились на 3 команды, одна из которых состояла учеников казахских классов, вторая команда русскоязычная, а третья была «смешанная». И победила, кстати сказать, именно эта команда. Они набрали наибольшее количество баллов. На примере «смешанной» команды воспитанники осознали, что сила и польза общему делу, когда мы все разные и наши отличия помогают нам дополнять друг друга.

Знать свои корни очень важно для нас, каждый знает, что без прошлого, нет будущего. И на практическом занятии «Жеті атасын білмеген – жетімдіктің белгісі», используя прием «ментальная карта» мы с воспитанниками составили свою родословную. Результаты занятия меня приятно удивили, практически все нарисовали свою родословную, объёмное и интересное сообщение рассказала нам Ашпекова Эльвира, в роду которых присутствуют татары, русские и другие национальности. *На примере семьи Эльвиры мы убедились, что испокон веков на нашей земле проживало многонациональное население. И такие занятия думаю будут помогать противостоять нетерпимости, к проявлению национальной ограниченности и шовинизма, которыми приходится сталкиваться в жизни.*

На клубных занятиях, воспитанники задают вопросы которые их интересуют, некоторые ребята были удивлены вывешиванием государственных флагов на городских балконах в праздники. И мне пришлось им объяснить, что это проявление патриотизма любви и гордости за символы государства. И привожу к примеру Турцию, где в общественных местах и даже на пляжах развевается турецкий флаг. И такие вопросы, ситуации мы стараемся с ребятами проговаривать во время бесед, *используя метод убеждения*, а для этого самой надо быть компетентной и личным примером, показывать свою гражданскую позицию в том или ином вопросе. *Я думаю, что занятия клуба «Өлкетанушы» помогают ребятам стать настоящими казахстанцами, патриотами страны, которые понимают и уважают: язык, историю, культуру казахского народа, но при этом, не забывают свои корни.*

Список литературы:

- Статья Президента РК Н.А.Назарбаева «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания.- 2017г. - 12 апреля;
- Газалиев А.М. Патриотическое воспитание как важнейшая составляющая деятельности ВУЗА // МО и науки РК Карагандинский государственный технический университет ВУЗ Первого Президента РК. – Караганда,2014г.
- Недосейкина Л.А. Исторический краеведческий материал //Начальная школа. – 2013г.- №2
- Патриотическое воспитание детей средствами краеведения sinref.ru/000_uchebniki/03800...
- Теоретические основы патриотического воспитания детей средствами краеведения studwood.ru/1735671/pedagogika/...
- Ивашенко Г.Н. Доклад «Патриотическое воспитание средствами краеведения works.doklad.ru/view/o6HR6Ljesec...
- Нуржанова М.Т. Реферат «Подходы к патриотическому воспитанию в современных условиях в Республике Казахстан» СКГУ им. М.Козыбаева. –Петропавловск. - 2013г

Пищевая ценность белков

Салина Надежда Алексеевна

Карагандинская область город Темиртау

Темиртауский высший политехнический колледж

преподаватель

Белок – наиболее важный компонент пищи человека. Основные источники пищевого белка: мясо, молоко, рыба, продукты переработки зерна, хлеб, овощи.

Потребность человека в белке зависит от его возраста, пола, характера трудовой деятельности. В организме здорового человека должен быть баланс между количеством поступающих белков и выделяющимися продуктами распада. Для оценки белкового обмена введено понятие азотного баланса. В зрелом возрасте у здорового человека азотное равновесие, то есть количество азота, полученного с белками пищи, равно количеству выделяемого азота. В молодом растущем организме идет накопление белковой массы, образуется ряд нужных для организма соединений, поэтому азотный баланс будет положительным – количество поступающего азота с пищей превышает количество выводимого из организма. У людей пожилого возраста, а так же при некоторых заболеваниях, недостатке в рационе питания белков, незаменимых аминокислот, витаминов, минеральных веществ наблюдается отрицательный азотный баланс – количество выделенного из организма азота превышает его поступление в организм. Длительный отрицательный азотный баланс ведет к гибели организма. На белковый обмен влияют биологическая ценность и количество поступающего с пищей белка.

Биологическая ценность белков определяется сбалансированностью аминокислотного состава и атакуемостью белков ферментами пищеварительного тракта.

В организме человека белки расщепляются до аминокислот, часть из них (заменимые) являются строительным материалом для создания новых аминокислот, однако имеется 8 аминокислот (незаменимые, эссенциальные), которые не образуются в организме взрослого человека, они должны поступать с пищей. Снабжение организма человека необходимым количеством аминокислот – основная функция белка в питании. В белке пищи должен быть сбалансирован не только состав незаменимых аминокислот, но и должно быть определенное соотношение незаменимых и заменимых аминокислот, в противном случае часть незаменимых будет расходоваться не по назначению.

Биологическая ценность белка по аминокислотному составу может быть оценена при сравнении его с аминокислотным составом «идеального» белка.

Расчёт аминокислотного сора для установления биологической ценности проводят следующим образом.

Аминокислотный скор каждой незаменимой аминокислоты в идеальном белке, принимают за 100%, а в природном белке определяют процент соответствия:

$$AK = \frac{\text{Содержание аминокислоты (в мг) в 1г испытуемого белка}}{\text{Содержание этой же аминокислоты (в мг) в 1г белка по аминокислотной шкале}} * 100;$$

В результате определяют лимитирующую кислоту в исследуемом белке с наименьшим скором.

Например: в 1г исследуемого белка пищевого продукта содержится (в мг): изолейцина – 45, лейцина – 75, лицина – 40, метионина и цистина (в сумме) – 25, фенилаланина и тирозина (в сумме) – 70, треонина – 38, триптофана -11, валина – 50. При сравнении со стандартной шкалой находим, сто скоры (в %) соответственно равны: 113, 107, 73, 71, 95, 113, 100. Следовательно, лимитирующими аминокислотами в белке данного продукта являются лизин (скор 73%), сумма метионина и цистина (скор 71%) и треонин (скор 95%).

Наиболее близки к «незаменимому» белку животные белки. Большинство растительных белков содержат недостаточное количество незаменимых аминокислот (одной или нескольких). Так, например, белки злаковых культур, а следовательно, и полученные из них продукты неполноценны по лизину, метионину, треонину. В белке картофеля, ряда бобовых не хватает метионина и цистина (60-70% оптимального количества).

В то же время необходимо помнить, что некоторые аминокислоты при тепловой обработке, длительном хранении продуктов могут образовать неусвояемые организмом соединения, то есть становиться «недоступными». Это снижает ценность белка.

Биологическая ценность белков может быть увеличена добавлением лимитирующей аминокислоты или внесением компонента с её повышенным содержанием. Так, биологическая ценность белка пшеницы может быть повышена приблизительно в два раза добавлением 0,3-0,4% лизина, белка кукурузы - 0,4% лизина и 0,7% триптофана.

Аминокислоты получают, гидролизуя белки, химическим или биологическим синтезом. Отдельные микроорганизмы при выращивании на специальных средах продуцируют в процессе своей жизнедеятельности определенные аминокислоты. Этот способ используют для промышленного получения лизина, глутаминовой кислоты и некоторых других аминокислот.

Животные и растительные белки усваиваются организмом не одинаково. Если белки молока, молочных продуктов, яиц усваиваются на 96%, мяса и рыбы – на 93-95%, то белки хлеба – 62-86%, овощей – на 80%, картофеля и некоторых бобов – на 70%. Однако смесь этих продуктов может быть биологически более полноценной.

На степень усвоения организмом белков оказывает влияние технология получения пищевых продуктов и их кулинарная обработка. Анализируя воздействие различных видов обработки пищевого сырья и продуктов (измельчение, действие температуры, брожение и т.д.) на усвояемость содержащихся в них белков, следует отметить, что в большинстве пищевых производств при соблюдении технологии не происходит деструкции аминокислот. При умеренном нагревании пищевых продуктов, особенно растительного происхождения, усвояемость белков несколько возрастает, так как частичная денатурация белков облегчает доступ протеаз к пептидным связям. При интенсивной тепловой обработке усвояемость снижается. Такое же влияние оказывает наличие в продуктах редуцирующих сахаров и продуктов окисления липидов за счет их взаимодействия с белковыми компонентами пищи.

Суточная потребность взрослого человека в белке разного вида 1-1,5г белка на 1кг массы тела, то есть примерно 85-100г. доля животных белков должна составлять приблизительно 55% от общего его количества в рационе, средняя суточная потребность человека в аминокислотах приведена в таблице 1. Она может менять с возрастом, при больших нагрузках, заболеваниях и т.д.

Таблица 1 «Суточная потребность организма человека в аминокислотах»

Аминокислота	Потребность, г	Аминокислота	Потребность, г
глицин	3	серин	3
аланин	3	треонин	3
валин	4	цистин	3
лейцин	5	метионин	3
изолейцин	4	тирозин	4
фенилаланин	3	пролин	5
аспаргиновая	6	триптофан	1
глутаминовая	6	гистидин	2
лизин	4	аргинин	6

Для повышения пищевой ценности продуктов питания необходимо увеличение доли белкового компонента, сбалансированности его аминокислотного остатка. Один из путей решения этой задачи – получение белковых продуктов из белоксодержащих отходов пищевых производств, например семян масличных после удаления масла (шрот), отходов мясной и

молочной промышленности, и их использование для улучшения биологической ценности существующих продуктов или создание новых продуктов питания.

Создание белковых продуктов из масличных семян даёт возможность не только расширить белковую сырьевую базу пищевой промышленности, но и значительно сократить потери белка, заменяя трехстадийную цепочку (растение - организм животного – организм человека) на двухстадийную (растение – организм человека).

Список литературы

1. Буглович С.Ю., Дублецкая М.М.. Химические вещества и качество продуктов. – Минск:Ураджай. – 2007. с.476.
2. Химический состав пищевых продуктов. Том I. Справочные таблицы содержания основных пищевых веществ и энергетической ценности пищевых продуктов /Под редакцией Скурихина И.М. и Волгарева М.Н.. -М.: Агропромиздат, 2007, с.445.
3. Состав и свойства молока как сырья для молочной промышленности. справочник. –М.: Агропромиздат, 2006, с.586.
4. Тепел А.. Химия и физика молока. –М.: Пищевая промышленность, 2009, с.378.
5. Техническая биохимия / Под редакцией Кретовича В.Л.. –М.: Высшая школа, 2003, с.289.
6. Нечаев А.П.. Органическая химия. –М.: Высшая школа, 2009, с.280.

Требования к содержанию и оформлению

Авторские права.

Высылая материалы, автор гарантирует, что

- по данной работе у автора нет обязательств перед третьими лицами, препятствующими размещению материалов;

- отправляя материал для публикации в журнале, Вы подтверждаете, что права на нее принадлежат Вам, и если возникнут проблемы с соблюдением авторских прав, то обязуетесь разрешать их самостоятельно;

Требования к содержанию и оформлению статей:

1. В структуру статьи должны входить: заглавие статьи; ФИО автора/ов; занимаемая должность; название учреждения; город/район; текст статьи; список литературы, который должен содержать лишь цитируемые в тексте работы.

2. Заглавие статьи должно быть информативным, лаконичным.

3. Статья предоставляется в редакцию журнала в электронном виде.

4. Объем статьи не должен превышать **4 страниц** формата А4, страницы должны быть целиком заполнены текстом. Шрифт 14 Times New Roman, интервал – 1,0. Поля: слева, справа, сверху, снизу – 2 см, включая таблицы, схемы, рисунки и список литературы.

5. Все формулы должны набираться в «Редакторе формул» в текстовом редакторе Word.

6. Все графики и диаграммы и прочие выстраиваемые объекты должны быть снабжены числовыми данными, обеспечивающими при необходимости их (графиков, диаграмм) достоверное воспроизведение, размер шрифта-12 пт.

7. Табличные сноски располагаются под таблицей.

8. Список литературы оформляется в конце статьи.

9. Статья сопровождается краткими аннотациями (5-7 предложений), содержащими информацию о тематике и проблематике статьи, цели ее написания.

10. Ответственность за содержание статьи несут авторы.

11. Редакционная коллегия оставляет за собой право публикации или отклонения статьи.

12. Материалы авторам не возвращаются.

13. Статьи, оформленные с нарушением требований, к регистрации не принимаются.

14. Фото не помещать в текст (сохранять отдельно в формате JPG с нумерацией от №1, №2). В тексте статьи указывать номер фото, выделяя жирным шрифтом.

15. В отдельном от статьи файле (Заявка) указываются сведения об авторе: ФИО, учёная степень, учёное звание, занимаемая должность, название учреждения, домашний адрес, контактные телефоны, e-mail.

16. Можно приложить качественную фотографию автора (в электронном виде).

17. Редакционная коллегия имеет право вернуть на доработку автору материалы при невыполнении предъявляемых требований, наличии орфографических, грамматических и стилистических ошибок, отрицательной рецензии.

18. Статья обязана сопровождаться Рецензией, с подписью автора и печатью учреждения, в которой работает рецензент (авторами рецензии могут быть, руководители МО, методисты, ППС института или вуза)

19. Материалы представляются на казахском или русском языках на электронный адрес **ziat.journal@mail.ru**

Требования к содержанию и оформлению методической разработки:

1. Представляемый материал (методическая разработка, конспекты) должен являться оригиналом, неопубликованным ранее в других печатных изданиях.

2. Первая страница должна содержать следующую информацию: заглавие, фамилию, имя автора, место работы (наименование организации) автора, далее следует текст.

3. В конце метод.разработки должен быть приведен список использованной литературы.

4. Материалы представляются на казахском или русском языках на электронный адрес ziat.journal@mail.ru в формате «Microsoft Word».

5. Объем текста не должен превышать **4 страниц** формата А4. Набор текста должен быть осуществлен с учетом соблюдения общепринятых стандартов (абзацные отступы, «одинарный» межстрочный интервал и тп.), тип шрифта «Times New Roman», шрифт 14, интервал – 1,0. Поля: слева, справа, сверху, снизу – 2 см.

6. Ответственность за содержание материала несут авторы.

7. Методические разработки, оформленные без соблюдения данных требований не принимаются к публикации.

8. При наличии редакционных замечаний материал так же возвращается автору на доработку.

Мазмұны мен ресімделуіне қойылатын талаптар

Авторлық құқық.

материалды ұсынғанда, автор кепілдік береді

- осы жұмыс бойынша авторда материалдарды орналастыруға кедергі келтіретін үшінші тұлғалардың алдында міндеттемелер жоқ;

- журналға материалды жариялауға жібере отырып, сіз оған деген құқық Сізге тиесілі екенін растайсыз, егер авторлық құқықты сақтауда проблемалар туындаса, оларды өз бетінше шешуге міндеттенесіз;

Мақалалардың мазмұны мен ресімделуіне қойылатын талаптар:

1. Мақала құрылымына: мақаланың атауы; автордың аты-жөні; атқаратын қызметі; мекеменің атауы; қала/аудан; мақала мәтіні; тек жұмыс мәтінінде дәйексөз келтірілетін әдебиеттер тізімі кіреді.

2. Мақаланың тақырыбы ақпаратқа толы, жинақы болуы керек.

3. Мақала журнал редакциясына электронды түрде ұсынылады.

4. Мақала көлемі А4 форматындағы 4 беттен аспауы тиіс, беттер толық мәтінмен толтырылуы тиіс. Қаріп 14 Times New Roman, интервал – 1,0. Өрістер: сол, оң, жоғарғы, төменгі – 2 см, кестелерді, сызбаларды, суреттерді және әдебиеттер тізімін қоса алғанда.

5. Барлық формулалар Word мәтіндік редакторында "Формулалар редакторында" терілуі тиіс.

6. Барлық кестелер мен диаграммалар және өзге де құрылатын объектілер сандық деректермен жабдықталуы тиіс, қаріп мөлшері-12 пт.

7. Кестелік сілтемелер кестенің астына орналастырылады.

8. Әдебиеттер тізімі мақала соңында ресімделеді

9. Мақала тақырыбы мен мәселесі, оны жазу мақсаты туралы ақпаратты қамтитын қысқаша аннотациялармен (5-7 сөйлем) сүйемелденеді.

10. Мақала мазмұнына авторлар жауап береді.

12. Редакциялық алқа мақалаларды жариялау немесе қабылдамау құқығын өзіне қалдырады.

12. Материалдар авторларға қайтарылмайды.

13. Талаптар сай келмейтін мақалалар тіркеуге қабылданбайды.

14. Суретті мәтінге орналастырмау (№1, №2 нөмірленген JPG форматында жеке сақтау). Мақала мәтінінде Фото нөмірін жазып көрсеті қажет.

15. Мақаладан бөлек файлда (өтінім) автор туралы мәліметтер көрсетіледі: аты-жөні, оқу дәрежесі, оқу атағы, атқаратын қызметі, мекеменің атауы, мекен-жайы, байланыс телефондары, e-mail.

16. Автордың сапалы суретін (электронды түрде) қоса беруге болады.

17. Редакциялық алқа қойылатын талаптар орындалмаған, орфографиялық, грамматикалық және стилистикалық қателер, теріс рецензиялар болған кезде материалдарды авторға толықтыруға, өзгертуге қайтаруға құқылы.

18. Мақалаға рецензия жазылуы керек, онда рецензия жазған автордың қолы және рецензент жұмыс істейтін мекеменің мөрі қойылуы қажет (рецензияның авторлары ӘБ жетекшілері, әдіскерлер, институттың немесе ЖОО-ның профессор-оқытушылар құрамы болуы мүмкін).

19. Материалдар қазақ немесе орыс тілдерінде электронды мекен-жайға ұсынылады **ziat.journal@mail.ru**

Әдістемелік әзірлемелердің мазмұны мен ресімделуіне қойылатын талаптар:

1. Ұсынылатын материал (әдістемелік әзірleme, конспектілер) бұрын басқа баспа басылымдарында жарияланбаған болуы тиіс.

2. Бірінші бетте мынадай ақпарат болуы тиіс: материал тақырыбы, тегі, аты, жұмыс орны (ұйымның атауы), әрі қарай мәтін жазылады.

3. Соңында пайдаланылған әдебиеттер тізімі келтірілуі тиіс.

4. Материалдар қазақ немесе орыс тілдерінде "Microsoft Word" форматында электронды мекен-жайға ұсынылады **ziat.journal@mail.ru**.

5. Мәтін көлемі А4 форматындағы 4 беттен аспауы тиіс. Мәтін терімі жалпы қабылданған стандарттарды (абзацтық шегіністер, жоларалық "бір" интервал және т.б) сақтауды есепке ала отырып жүзеге асырылуы тиіс.), "Times New Roman" шрифтінің түрі, 14 шрифт, интервал – 1,0.

6. Материалдың мазмұнына авторлар жауапты

7. Осы талаптарды сақтамай ресімделген әдістемелік әзірлемелер жарияланымға қабылданбайды.

8. Орталық қойылатын талаптар орындалмаған жағдайда, орфографиялық, грамматикалық және стилистикалық қателер, болған кезде материалдарды авторға толықтыруға, өзгертуге қайтаруға құқылы.